

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

DOI: 10.21547/jss.1577603

Sabiha Sertel'in Sosyal Çalışmaya Dair Görüşleri

Sabiha Sertel's Views on Social Work

Meral KUZGUN^{a*} Melek HALİFEOĞLU^b

^a Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Atatürk İnkılapları ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim Dalı, Kilis / TÜRKİYE

ORCID: 0000-0003-1314-0128

^b Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Bingöl / TÜRKİYE

ORCID: 0000-0002-4307

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 1 Kasım 2024

Kabul tarihi: 7 Ekim 2025

Anahtar Kelimeler:

Sabiha Sertel,

Sosyal Hizmet,

Çocuk,

Aile,

Türkiye.

ÖZ

Bu çalışma, erken Cumhuriyet dönemi entelektüellerinden olan Sabiha Sertel'in sosyal hizmet uygulamalarının ve çocuk politikalarının ıslahına yönelik geliştirdiği düşünsel katkıları çözümlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç kapsamında Sertel'in Amerika Birleşik Devletleri'ndeki akademik deneyimleri ve sahadaki gözlemleri, onun modern sosyal hizmet anlayışının oluşmasına ve kurumsallaşmasına önemli katkılar sunmuştur. Çalışma, Sertel'in çocuklar ve yoksul aileler odaklı sosyal hizmet yaklaşımını, disiplinler arası bir perspektif ve bireyleri üretken hale getirmeyi hedefleyen yaklaşımı bağlamında ele almaktadır. Makalede, onun çocuk politikaları, mesleki eğitim, bilimsel veriye dayalı kurumsallaşma ve sivil toplum kuruluşlarının güçlendirilmesi konularındaki önerilerini içeren *Resimli Ay* ve *Hayat* dergilerindeki yazıları temel alınmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, Sertel'in fikirlerinin sadece döneminin sosyal politikalarını etkilemekle kalmayıp, Türkiye'de sosyal hizmet alanının gelişimine de önemli katkılar sağladığını ortaya koymaktadır. Sertel'in içinde bulunduğu dönemin şartları dikkate alınır, öne sürdüğü bilimsel metotlar dikkate değerdir. Bu metotlar arasında anket ve saha çalışmaları, grafikler, dezavantajlı kesimlerin topluma kazandırılması ve buna yönelik çözüm önerileri yer almaktadır. Söz konusu yöntemlerin, nerdeyse yüz yıl öncesinde kullanılıyor olması, düşünürün bilimsel bir yaklaşıma sahip olduğuna işaret eder. Sonuç olarak çalışmada, Sertel'in uluslararası modellerin uyarlanması, kültürel engellerin aşılması ve toplumun farklı kesimlerinin katılımını içeren kapsamlı stratejisinin, erken Cumhuriyet dönemindeki sosyal hizmet uygulamalarına ve çocuk politikalarına yenilikçi bir yaklaşım getirdiği vurgulanmaktadır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: November 1, 2024

Accepted: October 7, 2025

Keywords:

Sabiha Sertel,

Social Work,

Children,

Family,

Turkey.

ABSTRACT

This study aims to analyze the intellectual contributions of Sabiha Sertel, one of the intellectuals of the early Republican period, to the reform of social work practices and child policies. Within the scope of this purpose, Sertel's academic experiences in the United States and her observations in the field contributed significantly to the formation and institutionalization of her modern understanding of social work. The study examines Sertel's social work approach focused on children and poor families in the context of an interdisciplinary perspective and an approach that aims to make individuals productive. The article is based on Sabiha Sertel's writings published in the magazines *Resimli Ay* and *Hayat*, which include her proposals concerning child policies, vocational training, institutionalization based on scientific data, and the strengthening of non-governmental organizations. In this context, the study demonstrates that Sertel's ideas not only influenced the social policies of her time but also made significant contributions to the development of the field of social work in Turkey. Considering the historical conditions in which she lived, the scientific methods she proposed are particularly noteworthy. These methods include surveys and field studies, graphical data representations, the integration of disadvantaged groups into society, and solution-oriented proposals aimed at social inclusion. The fact that such methods were employed nearly a century ago indicates that Sertel possessed a distinctly scientific approach. In conclusion, the study highlights that Sertel's comprehensive strategy—comprising the adaptation of international models, the overcoming of cultural barriers, and the inclusion of various segments of society—introduced an innovative perspective to social work practices and child policies in the early Republican period.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: meralkuzgun@kilis.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

Born in Thessaloniki in 1895, Sertel is considered one of the first female journalists in Turkey and one of the most important figures in Turkish press history. She is also known as one of the leading representatives of socialist thought and women's rights advocacy. Having completed her academic training in the United States (US), Sertel, upon her return to her homeland, began to focus on social and political issues in Turkey. It can be said that Sertel, who studied community organization at the New York School of Social Work in the US, was further enhanced by the applied learning model that allowed her to come into contact with immigrant communities in the city. Because this experience in the US led to the formation of the ideas of socialism and social justice in her mind. Sertel, who stated that her education in the US focused on committee organization in the field of practical social sciences, had to establish a society due to the requirement that the theoretical knowledge taught in school be applied in the field as a graduation requirement, and she fulfilled this duty by organizing the Turkish diaspora in New York.

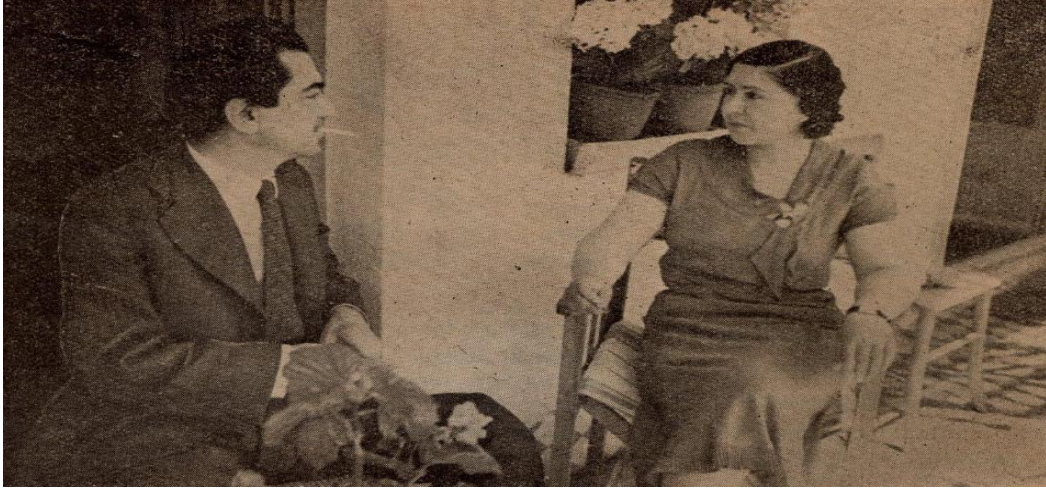
In light of this information, it is understood that Sertel's educational experience in the US played a critical role in her intellectual and ideological formation. Integrating her theoretical education in the field of social work with the practical work she carried out with immigrant communities contributed to the deepening of her socialist worldview and understanding of social justice. Although Sabiha Zekeriya stated that her purpose in the US was to study sociology, she became famous primarily as a publisher and journalist. However, on the other hand, she is one of the female figures who played a pioneering role in the recognition of the concepts of Applied Sociology, Social Service Studies and Social Assistance in Turkey with the articles she wrote after the declaration of the Republic.

Sertel's comprehensive research and analysis on the social transformation process and child education of the early Republican period encompasses various elements. Sertel emphasizes that the role of Eastern culture and religious understanding in the education and upbringing of children should be reconsidered. This approach points to the necessity of questioning traditional structures and cultural transformation as part of the modernization process. In addition, Sertel's support for the reform movements of the Republic reflects his vision of modernization and social progress. This situation shows that the issue of education and children is addressed within the context of a broader social transformation. Sertel's emphasis on secularism is also seen as a critical element for Turkey to take its place within the civilized world. This approach implies that the education system and child rearing practices should be restructured on a secular basis. It is stated that as a manifestation of state-society cooperation, institutions such as schools, hospitals and care homes were opened to strengthen the institutional infrastructure in child education and to meet the education and care needs of children. In addition, it is understood that programs were implemented to train governesses specialized in child education. These developments indicate that a holistic approach has been adopted towards the issue of children. This multidimensional strategy, which encompasses different areas such as education, health and social services, emphasizes the importance of a multidisciplinary approach in improving child welfare. Sertel's presentation of this historical example is an implicit suggestion that the Republic of Turkey should adopt a similar comprehensive and participatory approach in shaping its child policies. In this context, it is essential to harmonize civil society initiatives, women's active participation and state support in solving the child issue. Such a comparative analysis reveals the necessity of benefiting from international experiences, encouraging social participation and strengthening the institutional infrastructure in the development of Turkey's child policies in the early Republican period.

The article examines Sertel's articles in *Resimli Ay* and *Hayat* magazines, which include his suggestions on comprehensive child policies, the role of women in social development, vocational training, institutionalization based on scientific data and strengthening civil society organizations. The study reveals that Sertel's ideas not only influenced the social policies of his time but also made significant contributions to the development of the field of social work in Turkey. As a result, it is emphasized that Sertel's multidimensional strategy, which included the adaptation of international models, overcoming cultural barriers and the participation of different segments of society, brought an innovative approach to social work practices and child policies in the early Republican period of Turkey.

Giriş

Hareketsiz Feminist perspektiften başlayan bir yaşam sürecinin, sosyalizmle tanışması sonucunda kayda değer bir evrim geçirdiğini gözlemlemek mümkündür. Başlangıçta, münferit olgular üzerinden ele alınan ve çözüm arayışları bu çerçevede şekillenen meseleler, artık bütüncül bir yaklaşımla irdelenmeye başlanmıştır; bu paradigma değişimi, yaşamın çeşitli katmanlarında eşitlik, adalet ve özgürlük mücadelesinin verilebileceğine dair inancı pekiştirmiştir. Erken Cumhuriyet döneminin ilk sosyal hizmetler uzmanı vasfını taşıyan ve sosyal hizmet alanında öncü bir şahsiyet olarak temayüz eden ve entelektüel yaşamındaki dönüşümün etkisiyle analizlerini toplumcu bir perspektiften kaleme alan bu müstesna isim, Sabiha Sertel'dir (Okay, 2019a, s. 64-66).

Resim 1. Naci Sadullah Bey'in, Yenigün Gazetesi adına Sabiha Zekeriya Hanım'ın evinde yapmış olduğu röportajdan bir kare (Sadullah, Naci, 1935, s. 9).

1895 senesinde Selanik'te dünyaya gelen Sertel, Türkiye'nin ilk kadın gazetecilerinden ve Türk basın tarihinin en mühim simalarından biri olarak kabul görmektedir (Türk, 2019, s. 261). Bununla birlikte, sosyalist düşüncenin ve kadın hakları savunuculuğunun önde gelen temsilcilerinden biri olarak da tanınmaktadır. Akademik formasyonunu ABD'de tamamlayan Sertel, anavatanına dönüşünü müteakip, Türkiye'deki sosyal ve siyasi meselelere aktif bir şekilde müdahil olmuş ve bu konuları ele alan yazılar kaleme almıştır. ABD'de almış olduğu eğitim Sertel'in sosyalizm ve kadın sorunu eksenli düşüncelerini şekillendirdiği görülmektedir. Bu kapsamda August Bebel, Clara Zetkin ve Aleksandra Kollantay gibi sosyalistlerin cinsiyet eşitsizliğine değinen analizlerinden etkilendiği rahatlıkla hissedilebilir (Dikmen, 2022, s. 83).

Genç Türkler teşkilatının mensubu olan ağabeyinin tedarik ettiği eserleri mütalaa eden Sertel, bu sayede Namık Kemal'in şiirleri ve Ziya Paşa'nın yazılarıyla tanışma fırsatı bulmuştur. İkinci Meşrutiyet'in ilan edildiği dönemde, yükseköğretim kurumlarının kadınlara kapalı olması sebebiyle, kendisi ve hemcinslerinin gayretleriyle *Tefeyyüz* isminde bir cemiyet tesis etmiş, aynı zamanda bu isimle bir mecmua neşretmiştir. Temin ettikleri mali kaynaklar sayesinde matematik, edebiyat ve sosyal bilimler alanlarında tahsil gördüklerini ve böylece Türkiye'de ilk kadın üniversitesinin nüvesini oluşturduklarını ifade etmiştir (Sadullah, 1935, s. 8). Bu bağlamda, Sertel'in entelektüel gelişiminin, içinde bulunduğu sosyo-politik ortamın dinamikleriyle şekillendiği ve erken yaşlardan itibaren kadın hakları ve eğitim alanında öncü bir rol üstlendiği görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında yaşanan toplumsal dönüşümlerin, Sertel'in düşünce dünyasını ve aktivizmini derinden etkilediği söylenebilir. Kendisinin ve hemcinslerinin

karşılaştığı eğitim alanındaki kısıtlamaları aşmak için gösterdiği çabalar, dönemin kadın hareketinin önemli bir tezahürü olarak değerlendirilebilir.

Sabiha Sertel, İstanbul'da İttihat ve Terakki mensupları arasında itibar kazanmış olan Mehmet Zekeriya Bey ile hayatını birleştirdikten sonra, ilk nüshası 6 Mart 1919 tarihinde neşredilen *Büyük Mecmua*'nın yayın hayatında kritik bir rol üstlenmiş ve eşinin tutuklanması akabinde, mecmuanın neşriyatının kesintiye uğramaması adına tüm mesuliyeti deruhte etmiştir. Bu noktada, Sabiha Sertel'in *Yenigün* gazetesine verdiği mülakatta, eşinin tutuklanma hadisesini nasıl aktardığına değinmek elzemdir: "O dönemde, işgale maruz kalan İzmir için bir miting tertip edilecekti. Bizim ikametgâhımızda sık sık içtimalar vuku buluyordu. Meğerse üst katımızda ikamet eden Abdullah Cevdet, bizi Ferit Paşa'ya ihbar etmiş" (Sadullah, 1935, s. 9) diyerek sürecin nasıl geliştiğini ifade etmiştir. Bu hadise, dönemin siyasi atmosferinin ne denli gergin ve karmaşık olduğunu gözler önüne sermektedir. İşgal altındaki bir şehir için düzenlenecek mitingin, siyasi otoritelerce tehdit olarak algılanması ve bunun neticesinde gerçekleşen tutuklamalar, o dönemin Türkiye'sinde fikir ve ifade hürriyetinin sınırlarını göstermesi bakımından manidardır. Yazarın, eşinin tutuklanmasının ardından *Büyük Mecmua*'nın neşriyat sorumluluğunu üstlenmesi, onun sadece entelektüel birikimini değil, aynı zamanda cesaret ve kararlılığını da ortaya koymaktadır. Bu durum, Sertel'in sadece bir düşünür ve gazeteci olarak değil, aynı zamanda zorlu koşullar altında liderlik vasfını da sergileyebilen bir şahsiyet olduğunu gösterir. 1919 senesi aralık ayında 17. sayısının neşrinden sonra kapatılan *Büyük Mecmua*'da kadın ve kadın hakları üzerine makaleler kaleme alan Sertel (Türk, 2019, s. 263-265), aynı yıl içerisinde, Halide Edip'in¹ teşviki ve öncülüğünde, eşiyle birlikte ABD'ye tahsil maksadıyla intikal etmiştir (Okay, 2019b, s. 20). Tahsil hayatına devam edebilmek için öncelikle Bernard Koleji'ni ikmal etmek mecburiyetinde kalan Sabiha Zekeriya, küçük kızı Sevim'i Columbia Üniversitesi'ne bağlı Horace Mann School isimli çocuk yuvasına tevdi ettiğini Roman Gibi (1987) adlı eserinde zikretmekte ve bu vesileyle ABD'deki çocuk yuvalarında tatbik edilen eğitim metotlarıyla tanışma fırsatı bulduğunu belirtmektedir. Koleji tamamlamasının ardından, ABD'nin en mühim sosyoloji profesörlerinden Giddings'in derslerine iştirak etmiştir. Onun sosyoloji disipliniyle ilk teması, esasen İstanbul'da ikamet ettiği yıllarda Türk Ocağı'nda Ziya Gökalp'in içtimaiyat konferanslarına katılımıyla vuku bulmuştur. Durkheim sosyolojisi hakkında kısmi bir malumatı bulunan Sertel, Friedrich

¹ Halide Edip'in entelektüel ve mesleki serüveni, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarına uzanan kritik bir tarihsel süreci kapsamaktadır. Amerikan Kız Koleji mezunu olan Halide Edip, İstanbul Kız Öğretmen Okulu ve Kız Lisesi'nde pedagojik ve idari vazifeler ifa etmiş, müteakiben Darülfünun'da Batı edebiyatı tedrisatında bulunmuştur. 1909 senesinde Teali Nisvan Cemiyeti'ni tesis eden Halide Edip, Balkan Harbi sonrasında ivme kazanan Türk milliyetçiliği fikri akımından mülhem olmuş ve bu dönemde Türk Ocağı ile irtibat tesis etmiştir. Arap vilayetlerinde Fransız ve Arapların menfi propagandalarına set çekmek gayesiyle Beyrut Koleji'ne müdire olarak tayin edilmiştir. Balkan ve Sakarya muharebeleri esnasında yaralılara hasta bakıcılık hizmeti de sunan Halide Edip, Milli Mücadele sürecindeki müspet katkılarından ötürü Mustafa Kemal Atatürk'ün takdirini celp etmiş ve onbaşı rütbesini ihraz eden ilk kadın unvanını kazanmıştır. 1926 senesinde Türkiye'den ayrılma mecburiyetinde kalan Halide Edip, İngiltere ve Fransa'da ikamet etmiştir. Yakın Doğu ile alakalı konferanslar vermek suretiyle Amerika Birleşik Devletleri'ni ziyaret etmiştir (1928-1929). Columbia Üniversitesi Bernard College'da Türk tarihi dersleri tedris etmiştir. 1939 yılında Türkiye'ye döndükten sonra, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz edebiyatı kürsüsüne profesör olarak tayin edilmiştir. Halide Edip'in yazın hayatı Tanin gazetesinde başlamış, müteakiben *Şehbâl*, *Mehâsin*, *Resimli Kitap*, *Büyük Mecmua*, *Vakit*, *Akşam*, *Türk Yurdu*, *Hâkimiyet-i Milliye* gibi muhtelif gazete ve mecmualarda devam etmiştir (Kurnaz, 2012, s. 30-31). Bu biyografik malumat, Halide Edip'in çok yönlü şahsiyetini, eğitimci, aktivist, yazar ve akademisyen olarak Türk fikir ve edebiyat hayatına katkılarını gözler önüne sermektedir. Onun entelektüel birikimi ve tecrübesi, Türkiye'nin modernleşme sürecinde kadınların rolünü ve toplumsal dönüşümün dinamiklerini anlamak açısından ehemmiyet arz etmektedir.

Engels'in Ailenin, *Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* (2021) ve August Bebel'in *Kadın ve Sosyalizm* (2019) eserlerini mütalaa ettikten sonra, zihninde 'cinsiyet bilinci'nin yanı sıra 'sınıf bilinci'nin de tezahür ettiğini ifade eder. Engels ve Marx'ın, insanlar arasındaki mücadelenin cinsiyet perspektifinden ziyade, üretim ilişkileri ve sınıflar arasındaki güç mücadelesinden kaynaklandığını idrak ettiğini vurgular (Sertel, 1987, s.36-37). Bununla birlikte, Karl Kautsky'nin çalışmalarını, Jack London ve Upton Sinclair'in romanlarını da tetkik eden Sabiha Zekeriya'nın toplumsal ilişkiler hususundaki yaklaşımları giderek derinleşmiştir (Sertel, 1987, s. 38). Bunun yanı sıra Sertel, Columbia Üniversitesi'nin önde gelen sosyologlarından William Ogburn'un derslerine katılmıştır. Ogburn, kendisini Marx ve Engels'in eserleriyle tanıştırmış ve sınıf çözümlemeleri konusunda yönlendirmiştir. Ampirik veri toplamanın önemine dikkat çeken Ogburn, anketler ve diğer niceliksel araştırma araçlarının sosyolojik çözümlemelerde kullanımına dair kendisine yöntemsel bilgi kazandırmıştır. Sertel, New York'taki bu eğitimi sayesinde sosyal bilimlerde araştırma yöntemlerinin nasıl uygulanacağına ilişkin kapsamlı bir bilgi birikimi edinmiştir (Shissler, 2007, s.6). Sertel'in esas kimlik değişimi, Columbia Üniversitesi'nin New York Sosyal İş Okulu'na gitmeye başlaması ve Marksizm ile tanışmasıyla başlamıştır. Böylelikle düşünsel derinliği genişleyen Sertel, kadın hakları savunuculuğunun yanı sıra bütün emekçilerin haklarını savunan, sınıf bilinciyle donanmış bir aktivist olmaya başlamıştır (Ottoman, 2022, s. 19).

ABD'de, New York Sosyal İş Okulu'nda (*New York School of Social Work*) topluluk örgütlenmesi alanında tahsil gören Sertel'in, bu süreçte kentteki göçmen topluluklarıyla temas kurmasına imkân tanıyan uygulamalı öğrenim modelinin, sosyalist duyarlılığını bir kat daha artırdığı söylenebilir. Zira ABD'deki bu tecrübe, zihin dünyasında sosyalizm ve sosyal adalet fikirlerinin teşekkül etmesine vesile olmuştur. ABD'deki tahsilinin uygulamalı sosyal hizmet çalışmaları sahasında komite teşkilatı üzerine odaklandığını beyan eden Sertel, mezuniyet şartı olarak okulda öğretilen nazari bilgilerin sahada tatbik edilmesi gerekliliği nedeniyle bir cemiyet tesis etmek mecburiyetinde kalmış ve New York'taki Türk diasporasını teşkilatlandırarak bu vazifesini ifa etmiştir (Sadullah, 1935, s. 21). Bu kapsamda, ABD'de bulunan Türk işçilerin örgütlenmesinde etkili olmuş ve onların sorunlarını çözmeye gayret etmiştir (Yanardağ, 2021, s. 19).

Sertel'in, ABD'de sosyal reform ve sosyal hizmet çalışmalarından edinmiş olduğu bilgi ve birikimlerinin Türkiye'ye aktarılmasında önemli bir isim olduğu söylenebilir. 1921 ve 1923 yılları arasında New York Sosyal İş Okulu'ndaki eğitimini tamamlayan Sertel, Columbia Üniversitesi yakınlarında zengin ve fakir çevreler arasında sosyolojik gözlemler yapmış ve Lexington Community Center (Toplum Merkezi) dâhil Lower East Side ve Bowery District'de toplumsal örgütlerde fakir göçmenlerle çalışmıştır. Sertel, New York Sosyal İş Okulu'na bağlı bulunan ve eğitimin bir parçası olan Lexington Community Center'da çalışmış ve buradaki birçok göçmenin hayat hikâyesini öğrenmiştir. Birçok göçmenin hayat hikâyesi, nasıl istismar edildikleri, işsizlik karşısında verdikleri hayat mücadelesi üzerine yoğunlaşmıştır. Detroit, Worcester, Massachusetts, Pittsburg ve Philadelphia gibi yerlerde şubeleri olan Turkish Welfare Association (Türk Sosyal Yardım Derneği), göçmen Türklere barınmadan, gıdaya birçok desteği vermiş olmak birlikte Sertel, burada da etkili olmayı başarmıştır (Libal, 2012, s.332). Sosyal çalışma eğitimi sürecinde, yöntemlerle halk arasında ortaya çıkan huzursuzlukları somut biçimde gözler önüne seren vaka analizlerini öğrenen Sertel, görev yaptığı toplum merkezinde ağırlıklı olarak aile, çocuk ve işçi sorunlarıyla ilgilenmiştir. "*Sosyal çalışmacı*" kavramı çerçevesinde tanımladığı faaliyetleri, toplum örgütlenmesi temelli çalışmaları içermekte olup, sosyal hizmetlerin nasıl yapılandırılması gerektiğine ilişkin temel aşamalardan ileri düzey uygulamalara kadar uzanan bir model geliştirmiştir (Yanardağ, 2021, s. 18).

ABD'deki Türk işçilere yönelik yapmış olduğu sosyal araştırmalar ve verdiği konferanslarla birlikte Anadolu hareketi için kayda değer miktarda maddi kaynak temin etmesi, onun milliyetçi duyarlılığını ve organizasyon becerisini göstermektedir. Toplanan yardımların hacmi o denli büyük olmuştur ki, Himaye-i Etfal (Çocuk Esirgeme Kurumu) Başkanı Doktor Fuat (Umay) Bey'in şahsen New York'a intikal etmesi icap etmiştir (Akyol, 2015: 68). Doktor Fuat Bey'in, ABD'ye sefer düzenleyen ilk Türk gemisi olan Gülcemal ile gerçekleştirdiği seyahat neticesinde, toplanan ve Anadolu'ya irsal edilen meblağ bir milyon lirayı aşmıştır. Bu kaynakların çıktıkları arasında Ankara'da Çocuk Esirgeme Kurumu'nun tesis ettiği ilk çocuk sarayları, bakım evleri, hastane ve çocuk yuvaları örnek verilebilir (Sertel, 1987, s. 57-58). Himaye-i Etfal'in New York şubelerinden birini yöneten Sertel'in buradaki insani ve sosyal gelişim amaçları için yürüttüğü çabaları, örgütlenmenin bir anlamda uluslararası şeklini temsil etmektedir. Himaye-i Etfal'in ABD'deki şubeleri, 1920lerde ve 1930larda Türkiye'deki fakir çocuklar ve ailelerinin eksiklerini gidermeye yönelik mali destekli çalışmalar üzerinedir (Libal, 2012, s. 333).

Bu süreçte Sabiha Sertel'in, Anadolu'da süregiden Kurtuluş Savaşı'nı New York Times gazetesinde kaleme aldığı yazılarla Amerikan kamuoyuna aktarması (Akyol, 2015, s. 68), onun uluslararası platformda Türk milli mücadelesinin sözcülüğünü üstlendiğini de göstermektedir. Her ne kadar Sabiha Zekeriya ABD'de bulunma amacını sosyoloji tahsili görmek diye beyan etse de, kendisi esas itibarıyla yayıncı ve gazeteci kimliğiyle ün salmıştır. Ancak öte yandan, Cumhuriyet'in ilanı sonrasında kaleme aldığı yazılarla, "*Uygulamalı Sosyoloji, Sosyal Hizmet Çalışmaları ve Sosyal Yardım*" mefhumlarının Türkiye'de tanınmasında öncü rol oynayan kadın simalardan biridir (Okay, 2019b, s. 20).

Şunu da belirtmek gerekir ki, Sabiha Sertel'in Amerika Birleşik Devletleri'ndeki eğitiminin, sosyal hizmet alanına ilişkin bakış açısını önemli ölçüde etkilediği açıktır. Bununla birlikte, ABD'de modern sosyal hizmet anlayışının temellerini atan öncülerden biri olan Mary Ellen Richmond'u da anmak gerekmektedir. Sosyal hizmet alanında çalışan bireylerin mesleki eğitim alması gerektiği yönündeki düşünce, ilk sosyal hizmet eğitimi programlarının başlatılmasına ivme kazandırmıştır. Richmond, "Sosyal Teşhis" adlı eseri ve diğer çalışmalarıyla yalnızca yirminci yüzyılın başlarında sosyal hizmetin bilgi, beceri ve değer temellerinin oluşumuna katkı sunmakla kalmamış, aynı zamanda sosyal hizmetin profesyonel bir meslek kimliği kazanmasına da olanak sağlamıştır. Ayrıca, sosyal yardım faaliyetlerinin kamu kurum ve kuruluşlarıyla uyum içinde yürütülmesi ve hizmetlerin yinelenmesinin önlenmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Sosyal hizmetin "aile" odaklı yaklaşımının öncüsü olarak kabul edilen ve ABD'de sosyal hizmet eğitimi almış ilk uzmanlardan biri olan Richmond'un düşünce ve uygulamalarının, Sabiha Sertel'in sosyal hizmete dair görüşleriyle örtüştüğü söylenebilir (Başçılar, 2020, s. 1153-1158).

Bu bilgiler ışığında, Sertel'in ABD'deki eğitim tecrübesinin, onun entelektüel ve ideolojik formasyonunda kritik bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Sosyal hizmet alanındaki teorik eğitimini, göçmen topluluklarıyla yürüttüğü pratik çalışmalarla bütünleştirmesi, onun sosyalist dünya görüşünün ve sosyal adalet anlayışının derinleşmesine katkıda bulunmuştur. Nazari bilgilerin pratiğe dökülmesi hususundaki titizliği ve New York'taki Türk topluluğunu örgütlenme çabası, teorik bilgiyi toplumsal fayda için kullanma arzusundan kaynaklanır. Bu minvalde, deneyimlerinin toplumsal ve siyasi aktivizminin temellerini teşkil ettiği iddia edilebilir. Cumhuriyet'in modernleşme ve laiklik politikalarına verdiği destek ile kadın, çocuk ve aile meselelerine gösterdiği hassasiyet (Dikmen, 2016, s.57-58) onun Türkiye'nin toplumsal dönüşüm sürecindeki rolünü ve katkısını idrak etmek bakımından önemlidir.

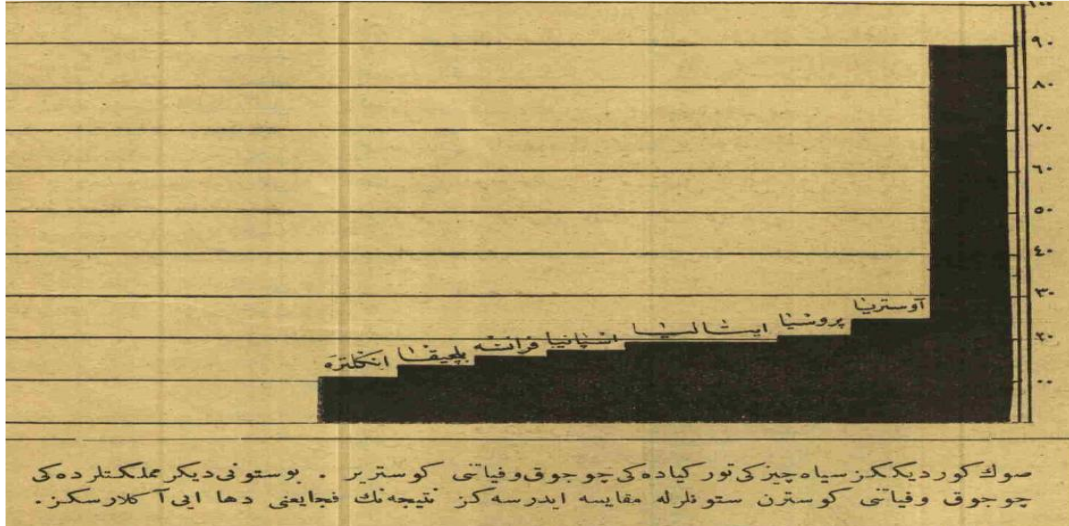
Sabiha Sertel ve eşi, 1919 ile 1923 yılları arasında New York'ta yaşamışlardır. 1923 yılında Ankara'ya dönen çift, 1924'te İstanbul'a taşınarak burada yayıncılık faaliyetlerine

yönelmişlerdir. Sertel, bu süreçte *Resimli Ay*, *Resimli Perşembe*, *Resimli Hafta* ve *Sevimli Ay* gibi aylık ve haftalık dergilerle yakından ilgilenmiştir. Gazetecilik çalışmalarının yanı sıra çocuklara yönelik eğitici metinler kaleme almış ve bir çocuk ansiklopedisinin editörlüğünü üstlenmiştir (Shissler, 2008, s. 13). Buna ilaveten Sabiha Sertel eşi ile birlikte 1925 yılında çocuklara yönelik olarak yayımladıkları “*Sevimli Mecmua*” adlı dergiyle dikkat çekmiştir. Zengin içeriği ve görselliğiyle öne çıkan dergi, Zekeriya çiftinin yönetiminde on sayı yayımlanmıştır. Bu yayın, dönemin çocuk dergilerinin geleneksel çizgisinden ayrılarak; fotoğraf, karikatür, boyama köşesi ve metinsiz resimli hikâyeler gibi yenilikçi unsurlara yer vermesi bakımından önemlidir. Cumhuriyet’in ilanından yalnızca iki yıl sonra yayımlanmaya başlayan ve on üçüncü sayısı ile birlikte aynı yıl yayın hayatını sonlandıran derginin en özgün yönlerinden biri; çocuk eğitimi, öğretim anlayışı, öğretmen-öğrenci ilişkileri ve farklı ülkelerdeki eğitim yaklaşımlarının karşılaştırmalı olarak ele alınmasıdır. Dergide yer alan yazılarında Sertel, Türk çocuklarının eğitimden, oyundan ve yetişkinlerin ilgisinden uzak bir şekilde yetiştirilmelerini eleştirmiştir. Buna karşın, ABD’deki çocuk yuvalarında çocukların herhangi bir yardım almaksızın günlük işlerini kendilerinin yaptığını ve bu süreçte öğrenmenin deneyim yoluyla gerçekleştiğini ifade eder. Buna karşılık, Türkiye’deki çocukların yeterince özgür bırakılmadığını ve bu nedenle düşünsel gelişimlerinin sınırlı kaldığını dile getirir (Akdağ & Uçan, 2020, s. 599–601).

Bu çerçevede, bize göre fikri birikimi ve ameli tecrübesi, diğer bir deyişle soyut ile somut arasında kurduğu ilişkisellik, Türkiye’de sosyal hizmet sahasının gelişiminde ve toplumsal meselelerin ele alınış biçiminde ufuk açıcı bir mahiyet arz etmektedir. Hem ulusal hem de uluslararası düzeyde Sabiha Sertel’in bu çok yönlü bakış açısı, bir münevver hüviyetindeki tavrı, sadece teorinin değil, tatbikatın asıl dönüştürücü rolünün önemine katkı sunmuştur. Bu durum, Türkiye’nin içtimai (toplumsal) değişimi ve siyasi dönüşümüne faal bir surette iştirak eden bir aydın olduğunu teyit etmektedir. Bununla birlikte, Batı düşüncesi ve sosyalist teorilerle temasının, onun Türkiye’deki toplumsal meseleleri daha geniş bir perspektiften tetkik ve tahlil etmesine imkân sağladığı gözlemlenmektedir.

Çocuk ve Çocuk Nüfus Sorunu Hakkındaki Görüşleri

Sertel’in, Birinci Dünya Savaşı’nın yol açtığı yıkımlarda çocuk ölümlerinin kayda değer artışını tıp camiasından faydalandığı (Doktor Besim Ömer Paşa’nın destekleri başta olmak üzere) verilere dayandırması oldukça dikkat çekicidir. İstanbul özelinde çocuk ölümlerinin %80’e, Anadolu genelinde ise %90’a ulaştığı belirtilmektedir.

Grafik 1. İngiltere, Belçika, Prusya, İtalya, Avusturya gibi Batılı ülkeler karşısında Türkiye’de vefat eden çocukların (%90) gösterildiği grafik. Sabiha Zekeriya, çocuk vefatları ile Türkiye’nin durumunu grafikler üzerinden değerlendirerek ele almıştır. Sabiha Sertel tarafından ele alınan bu bilimsel yaklaşım, dönemi itibariyle dikkate değerdir (Zekeriya, 1924a, s.6).

Sertel’in tahlilinde, hayatta kalmayı başaran %10’luk kesimin toplumsal entegrasyonunun ciddi düzeyde sorunlar teşkil ettiği gözlemlenir. Bu azınlık grubun kompozisyonu, toplumsal açıdan dezavantajlı çeşitli alt grupları içermektedir: Sokakta yaşayan çocuklar, yetimler, evlilik dışı doğan çocuklar, engelliler, yetersiz beslenmeye maruz kalanlar, eğitim ve öğretim imkânlarından yoksun bırakılanlar ve çocuk işçiler bu kategoriye dâhil edilmektedir. Sertel’e göre, topluma tam manasıyla kazandırılabilen çocukların oranı yalnızca %2 civarındadır (Zekeriya, 1924a, s. 5).

Resim 2. İhmal edilmiş bir grup kimsesiz çocuk (Zekeriya, 1924a, s. 7).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye’nin yaşadığı toplumsal buhranın boyutları, döneme ilişkin istatistiki veriler ışığında açık biçimde gözler önüne serer. Bu nedenle demografik kriz, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin beşerî sermayesi açısından önemli derecede bir yıpranmanın meydana geldiğine ve toplumsal insanın sekteye uğradığına işaret etmektedir. Dolayısıyla bu durum, ülkenin öncelikli meselelerinden birinin kapsamlı bir çocuk politikası geliştirmek olduğunu göstermektedir. Bu doğrultusunda Sertel, çocuk ölümlerinin

önlenmesi ve hayatta kalan çocukların toplumsal entegrasyonu konusunda başarı elde etmiş olan ABD, çeşitli Avrupa ve İskandinavya ülkelerini model olarak sunar. Bu bağlamda onun perspektifinde, çocuklara yönelik meselelerdeki çözüm önerilerinin merkezinde kadınların konumlandırılması ve söz konusu yaklaşımın devletin kurumsal politikalarıyla desteklenmesi, çözümün etkili ve sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Bu bağlamda gerçekleştirilen değerlendirme, savaş sonrası Türkiye'nin maruz kaldığı demografik travmanın boyutlarını gözler önüne sermekte ve çocuk nüfusunun korunması ile geliştirilmesine yönelik kapsamlı stratejilerin ne denli acil olduğuna dikkat çekmektedir. Sertel'in meseleye dair tahlili, sadece nicel verilerle betimlenmekle kalmaz; aynı zamanda aynı zamanda toplumun en korunmasız kesimlerinden biri olan çocukların yaşam koşullarına ilişkin niteliksel bir çözümleme de sunar. Bu çerçevede, Sertel'in çalışmaları, sosyal politikaların tasarlanması ve uygulanması sürecinde önemli bir referans kaynağı olarak normatif mahiyet içermektedir (Zekeriya, 1924a, s. 5-7).

Sertel'in çocuk refahının iyileştirilmesine yönelik savunduğu kadın merkezli strateji, annelik rolünün çocukların fiziksel, duygusal ve toplumsal gelişiminde hayati önemini ön plana çıkarmakta ve bu yönüyle geliştirilecek politikanın toplumsal cinsiyet perspektifini ele alacak şekilde tasarlanması gerektiğinin altını çizmektedir. Millî Mücadele'nin akabinde tesis edilen Cumhuriyet rejiminin nüfus politikalarının ve programının yeterince somutlaşmadığını eleştirel bir gözle inceleyen Sertel'e göre, çocuk meselesi tıpkı kadın sorununda olduğu gibi devletin öncelikli müdahale alanlarından biri olmalıdır. *Resimli Ay* mecmuasında neşredilen "*Satılık Çocuk Beş Yüz Lira*" başlıklı makalesinde, İstanbul'da bir çocuğun dilencilik amaçlı kullanılması ya da satılmasına yönelik bir olay hakkında düşüncelerini paylaşan Sertel, toplumun sosyoekonomik bakımdan en savunmasız grubunu oluşturan bu kişilerin geçinme yöntemlerini ve maruz kaldıkları yapısal sorunlarını sınıfsal, ahlaki, hukuki, toplumsal ve yönetsel açıdan çok yönlü bir incelemeye tabii tutmaktadır. Makalesinde, Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte yeni rejim üzerine temellendirilmiş olan Türkiye'nin mevcut yasal düzenlemelerinin bu husustaki eksiklerine dikkat çeken Sertel, toplumun çocuklara dair tutumunun yüzeysel, ilgisiz ve hatta indirgemeci olduğu için eleştirmektedir. Buna ek olarak, erken yaşlarda çalışma hayatına dâhil edilen çocukların, toplum tarafından dışlanmış ve ihmal edilmiş bir sınıfı oluşturduğunun altını çizen yazar, sosyal hizmet kurumlarının çocukların korunması hususunda daha aktif bir rol üstlenmesi gerektiğini savunmaktadır (Zekeriya, 1924b, s. 5-6). Bu açıdan bakıldığında, bize göre yeni kurulan devletin karşı karşıya kaldığı toplumsal sorunların karmaşık ve çok boyutlu yapısı, çocuk meselesinin sadece yasal düzenlemelerle çözülemeyeceği anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, toplumsal farkındalığın artırılması ve kurumsal kapasitelerin geliştirilmesi ancak bütüncül bir yaklaşıma imkân sunacağından Sertel'in tespit ve önerilerinin, dönemin sosyal politika tartışmalarına özgün ve değerli bir katkı sunduğu söylenebilir.

1913 senesinde, sosyal bilimcilerin saha araştırmalarından elde ettikleri bulguların, dönemin ABD Başkanı Roosevelt'in himayesinde düzenlenen bir kongrede sunulmasına dikkat çeken Sertel, Türkiye Cumhuriyeti'nin de benzer bir metodoloji ve uygulama stratejisi benimsemesi gerektiği kanaatindedir. Bu nedenle Sertel'in odaklandığı nokta, bilimsel araştırmaların politika oluşturma süreçlerine entegre edilmesidir. Bununla birlikte Sertel'in analizinde öne çıkan bir diğer husus, Başkan Roosevelt'in üç yıllık başkanlık döneminin son yılını "*Çocuk Senesi*" olarak ilan etmesidir. Bu teşebbüs, çocuk konusunun ulusal gündemin merkezine yerleştirilmesi bakımından dikkat çekici bir örnektir. Bu bağlamda yazarın aktarımına göre, ABD hükümeti vatandaşlarıyla iş birliği içerisinde, çocukların iktisadi, toplumsal, ahlaki ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kapsamlı tedbirler almıştır (Zekeriya, 1924a: 5-8). Böylece, çocuk politikaları hem devlet eliyle hem de toplumsal katılımı şekillenmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla Sertel'in bu örnekleri ön plana çıkarmasının

nedeni, Türkiye Cumhuriyeti'nin çocuk politikalarını formüle ederken, uluslararası deneyimlerden faydalanmasının zorunluluğundan kaynaklanır. Zira Sertel'in karşılaştırmaya dayanan çözümlemeleri, daha önce de vurgulandığı üzere, erken Cumhuriyet döneminde çocuk meselesine yönelik bütüncül bir yaklaşımın eksikliğine işaret etmekte ve ABD örneğinin altını çizmesi, Türkiye'nin çocuk politikalarını geliştirirken, bilimsel araştırmaları, toplumsal katılımı ve devlet öncülüğündeki girişimleri birleştiren uyumlu bir model benimsemesi gerektiği fikrini desteklemektedir.

Yazara göre, ABD başkanının çocuk meselesine yönelik bütünlüklü bir toplumsal seferberlik başlatmasının arkasındaki itici güç, uzmanlar tarafından sunulan istatistiki verilerdir. Çocuk refahına yönelik hızlı bir çözümün gerekliliğini gözler önüne seren istatistikler, Amerikan toplumunun demografik bünyesi dâhilinde çocukların durumuna dair çarpıcı gerçekleri ortaya koymaktadır. Veriler, çocuk nüfusunun %50'sinin hayatını kaybettiğini, hayatta kalan çocukların ise eğitim ve öğretim imkânlarından mahrum kaldığını, bakımsızlık ve yetersiz beslenme gibi vahim meselelerle karşı karşıya bulunduğunu ve ahlaki çöküntü yaşadığını belirtmektedir. Bu çarpıcı demografik ve sosyal gerçekler karşısında, ABD Başkanı Roosevelt'in Amerikan çocuklarını topluma kazandırma gayesiyle başlattığı girişimi Sertel, şu surette ifade etmektedir:

Bundan itibaren müstakbel felakete karşı Amerikan milleti ve hükümeti namına seferberlik ilan ediyorum. Fert, millet, insan hepimiz beraber cephede vazifesini yapan bir asker gibi çalışacağız. Önümüzdeki sene Çocuk Senesidir. Hükümet, çocuk salâhi için çalışacak. Neşriyat, bu sahada ayrı teşkilat yapacak. Cemiyetler, kuvvetlerini bu sahada sarf edecek (Zekeriya, 1927a, s. 364).

Yazara göre, 1913 yılının ABD'sinin politik ajandasında çocukların eğitimi ve yetiştirilmesi ülke gündeminin odak noktasıdır. Bilhassa, yaklaşık yedi milyon kadının ülkelerinin geleceği için bir araya gelip başlattıkları toplumsal hareket, çocuklara yönelik kapsamlı bir seferberliğin fitilini ateşler. Bu geniş ölçekli toplumsal hareketin en dikkat çekici yönlerinden biri, Amerikan kadınlarının üstlendiği proaktif roldür. Kadınlar, toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket ederek, özellikle sosyoekonomik açıdan dezavantajlı ailelerin yaşam alanlarına nüfuz etmiş ve bu ailelerin çocuk eğitimi konusundaki farkındalıklarını artırmaya yönelik çalışmalar yürütmüşlerdir. Bu yaklaşım, çocuk refahının iyileştirilmesinde toplumsal katılımın ve tabandan gelen hareketlerin önemini vurgulamaktadır. Bu sivil inisiyatif, hükümet politikalarıyla da desteklenmiştir. Devlet-toplum iş birliğinin bir tezahürü olarak, çocuk eğitiminde kurumsal altyapının güçlendirilmesine ve çocukların eğitim-bakım ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik okullar, hastaneler ve şefkat evleri gibi kurumların açıldığı belirtilmektedir. Ayrıca, çocuk eğitiminde uzmanlaşmış mürebbiyelerin yetiştirilmesine yönelik programların da hayata geçirildiği anlaşılmaktadır. Bu gelişmeler, çocuk meselesine yönelik bütüncül bir yaklaşımın benimsendiğini bir kez daha göstermektedir. Eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi farklı alanları kapsayan bu çok boyutlu strateji, çocuk refahının iyileştirilmesinde multidisipliner bir yaklaşımın önemini vurgulamaktadır. Sertel'in bu tarihsel örneği sunması, Türkiye Cumhuriyeti'nin çocuk politikalarını şekillendirirken benzer düzeyde kapsamlı ve katılımcı bir yaklaşımı benimsemesinin gerekliliğini niteleyen zımni bir öneri sayılabilir. Bu bağlamda, çocuk meselesinin çözümünde sivil toplum inisiyatiflerinin, kadınların aktif katılımının ve devlet desteğinin harmonize edilmesi şarttır. Böylesi bir karşılaştırmalı analiz, erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin çocuk politikalarının geliştirilmesinde, uluslararası deneyimlerden faydalanmanın, toplumsal katılımı teşvik etmenin ve kurumsal altyapıyı güçlendirmenin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Sertel'in bu tutumu, çocuk refahının iyileştirilmesinin sadece devletin değil, tüm toplumun ortak sorumluluğu olduğunu ve bu alandaki gelişmelerin ulusal kalkınma ve modernleşme sürecinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ima etmektedir. Öte taraftan karşılaştırma içeren bu değerlendirmenin iki temel amaca hizmet ettiği söylenebilir. Birincisi, Türkiye'nin çocuk

eğitimi ve refahı konusundaki mevcut durumunu objektif bir şekilde ortaya koymak; ikincisi ise, uluslararası deneyimlerden hareketle Türkiye için potansiyel çözüm yolları önermektir. Dolayısıyla Sertel'in, yeni Türkiye'nin durumunu '*kendince yansıtmaya çalıştığı*' ifadesi, onun bu konudaki düşüncelerinin özgün ve eleştirel bir nitelik taşıdığını gösterir. Bu bağlamda, Sertel, Türkiye'deki yoksul ve bakıma muhtaç çocukların içinde bulundukları zorlu koşullara karşı kentli üst sınıf kadınların ilgisizliğini eleştirmektedir. Ona göre, bu kadınlar genellikle kendi sınıfsal konumlarından bağımsız, toplumsal duyarlılıktan uzak bir tavır sergilemektedirler. Sertel'in bu eleştirisi, toplumun farklı kesimlerinin sorunlara karşı duyarlılık göstermesinin önemine işaret etmektedir. Bu eleştiri, toplumsal bilincin gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Türkiye, zaferini kazanmak için toprağa yüzbinlerce evladını çocuğunu verdi... topraklar altında daha kanları kurumayan şehit babaları, mezarları arasında uyuyan yersiz yurtsuz çocuklarını seyrediyor... dün kurban ettiğimiz zafer ordusunda Mehmetçikler göğüslerini açtı. Bugün ki sulh ordusunda ölümün hedefi çocuklarımızın göğsüdür... Biz yirminci asrın feda ettiği bir nesiliz. Şehrin bir tarafında sıcak odaları, renkli ve süslü koltukları içinde yaşayan anneler, biliyor musunuz şehrin öte tarafında sıvaları dökülmüş, tavanları çökmüş harap bir kulübenin içinde bir kadın, günlerden beri hasta olan çocuğuna doktor getiremiyor. Bu kadın ve çocuk sizdendir. Aynı dünyadan, aynı milletten, aynı cinstensiniz. ...Sizin vatandaş sıfatıyla memlekete verdiğiniz ile onun verdiği arasındaki fark nedir?...Tiyatroya, sinemaya, muhteşem tuvaletlerine koşan anneler yanınızdan geçen o çocukları gözünüze hakir gösteren hangi kuvvettir? ...Birazda bunları benimseseler onlar da biraz sizin olsa o vakit bu mezbeleden (çöplük) çıkamazlar mı? Onların da başları yukarı kalkmaz mı? (Zekeriya, 1924a, s. 8)

Sertel'in, erken Cumhuriyet döneminin toplumsal dönüşüm sürecine ve çocuk eğitime dair yapmış olduğu kapsamlı araştırma ve analizi, çeşitli unsurları bünyesinde barındırmaktadır (Zekeriya, 1928, s.1). Öncelikle, Sertel, Doğu kültürü ve dini anlayışın çocukların eğitimi ve yetiştirilmesindeki rolünün yeniden ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, geleneksel yapıların sorgulanması ve modernleşme sürecinin bir parçası olarak kültürel dönüşümün gerekliliğini işaret etmektedir. Ayrıca, Sertel'in Cumhuriyet'in reform hareketlerini desteklemesi, onun modernleşme ve toplumsal ilerleme vizyonunu yansıtmaktadır. Bu durum, eğitim ve çocuk meselesinin daha geniş bir toplumsal dönüşüm bağlamında ele alındığını göstermektedir. Sertel'in laikliğe yaptığı vurgu da, Türkiye'nin medeni dünya içinde yer alabilmesi için kritik bir unsur olarak görülmektedir. Bu yaklaşım, eğitim sisteminin ve çocuk yetiştirme pratiklerinin seküler bir temelde yeniden yapılandırılması gerektiğini ima etmektedir. Sertel ayrıca, Latin harflerinin kabulünü destekleyerek, bu reformun Türk çocuklarının kendi dillerini daha kolay okuyup yazmalarına olanak sağlayacağını öne sürmekte olup, dil reformunun eğitim ve okuryazarlık üzerindeki potansiyel olumlu etkisini savunmaktadır. Son olarak, Sertel, dil reformunun toplumun aydınlanmasına ve okuryazar kesimin artmasına katkıda bulunacağını ve aynı zamanda eğitimin demokratikleştirilmesi ve bilgiye erişimin yaygınlaştırılması fikrini desteklemektedir. Sertel'in analizi, erken Cumhuriyet dönemi eğitim reformlarının toplumsal, kültürel, idari ve ekonomik boyutlarını kapsayan kapsamlı bir yaklaşımı yansıtmaktadır (Zekeriya, 1928, s. 1).

Çocuk Islahı ve Metodoloji

Toplumsal yapılanmanın en temel işlevlerinden biri olarak kabul edilen, bireyleri kurumsal çatılar altında bir araya getirme ve onların sosyal haklarını güvence altına alma meselesi, dikkatle ele alınması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, Sertel'in ortaya koyduğu perspektife göre, toplumsal ve bireysel haklardan en az haberdar olan ve en çok mahrumiyet yaşayan kesimin çocuklar olduğu ileri sürülmektedir. Toplumun geleceğini şekillendiren çocuklara yönelik politikaların, yalnızca günümüzün değil, aynı zamanda geleceğin de meselesi olarak ele alınması gerektiği vurgulanmakta olup, çocuk politikasının hukuki ve sosyal sorumluluklarının, toplumun hem bugününü hem de yarınını

ilgilendiren yapısı göz ardı edilmemelidir. Sertel'in medeni toplum vizyonunda çocuk, sokakta yardıma muhtaç ve korumasız bir varlık olmadığı gibi, başkalarının maddi çıkarlarına hizmet eden bir araç olarak da konumlandırmaz. Bu perspektiften bakıldığında, çocukların ağır işlerde çalıştırılmaması, ticarileştirilmemesi ve her türlü istismara karşı korunması gerektiği anlaşılmaktadır. Sertel'e göre, çocuğun yaşadığı ülkede ruhsal ve fiziksel açıdan sağlıklı bir şekilde gelişmesi, yaşaması ve ilerlemesi esastır. Bu hakların sağlanması ve güvence altına alınması hususu, hem devletin hem de toplumun müşterek sorumluluğu olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, Sertel'in çocuk hakları ve refahına ilişkin görüşleri, modern toplumun inşasında çocuğun konumunu yeniden tanımlamakta ve çocuk politikalarının kapsamlı, uzun vadeli ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Çocukların toplumsal ve bireysel haklardan mahrum kalmaması için, devlet ve toplumun aktif rol alması gerektiği vurgulanmaktadır (Zekeriya, 1927a, s. 365).

Toplumların tarihsel sürecinde çocukların himayesine yönelik çeşitli teşkilatların varlığına dikkat çeken Sertel, Batı ve Doğu toplumlarının bu meseleye yaklaşımlarını karşılaştırmalı bir perspektiften ele alarak bir dizi kritik değerlendirmede bulunmuştur. Çocukların himayesi amacıyla ön plana çıkan dini müesseselerin, kendi kurumsal yapılarına uygun olarak ya Hristiyan değerleriyle donatılmış bireyler yetiştirmeyi ya da medrese eğitimi hazır öğrenciler oluşturmayı hedeflediklerini vurgulayan Sertel, bu bağlamda sokaktan alınan çocukların Papaz okullarına veya Darülaceze gibi kurumlara yerleştirilmesi uygulamasına eleştirir. Söz konusu kurumların çocukların psikolojik ve gelişimsel ihtiyaçlarına cevap vermekte yetersiz kaldığını ileri süren yazar, çocuk himayesi ile ilgili teşkilatlanmanın ahlaki, sıhhi ve içtimai boyutları kapsayan çok yönlü bir yapıda olması gerektiğini savunmuştur. Bu noktada, çocuk yetiştirme sürecinin bilimsel bir çerçevede ve devlet kontrolündeki kurumlar aracılığıyla yürütülmesinin en etkili yöntem olduğunu vurgulamıştır. Sertel'in bu analizi, çocuk himayesi ve eğitimi konusunda geleneksel ve dini temelli yaklaşımların sınırlılıklarına dikkat çekerken, modern, bilimsel ve seküler bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Daha önce belirtildiği gibi bu perspektif, çocuk refahının iyileştirilmesinde devletin öncül rolünün yanında bilimsel verilere dayalı ve çok yönlü bir stratejinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Sertel'in görüşleri, çocuk himayesi ve eğitimi konusunda paradigma değişimini öngörmekte ve bu alanda kapsamlı, sistematik ve bilimsel temelli politikaların geliştirilmesi için bir çerçeve sunmaktadır (Zekeriya, 1927a, s. 365).

Sertel, çocuk ıslahı konusunda izlenecek metodolojik yaklaşımları ABD'deki uygulamalar üzerinden örneklendirmiştir. Dolayısıyla ABD'li uzmanların ihmal edilmiş çocuklar (ailesi mevcut olmasına rağmen yeterli bakım alamayanlar), muhtaç çocuklar, ahlaki açıdan risk altındaki çocuklar, fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları yaşayan çocuklar ve sokak çocukları olmak üzere beş kategoriye ayırdığı sınıflandırma sistemini yazar da benimsemektedir. Amerikalı uzmanlar, gruplandırıdıkları çocukların kendi mevcut şartlarına uygun olarak ıslah edilmeleri ve topluma kazandırılmaları için bilimsel yaklaşımlar temelinde çocuk teşkilatlarının oluşturulmasını öngörürler. Başka bir ifadeyle, çocuk refahı ve ıslahı konusunda sistematik ve hedef odaklı bir stratejinin benimsenmesi gerekir. Amerika'da gerçekçi ve bilimsel yöntemlerle tesis edilen sosyal kurumların güçlü bir yapıya kavuştuğuna dikkat çeken Sertel, çocukların takibini sağlayan Amerika'daki Sağlık İstasyonları uygulamasına da atıfta bulunmuştur. Yazar, ailelerin her hafta çocuklarını bu istasyonlara götürdüğünü, çocuklara ait bilgilerin düzenli ve sistematik bir şekilde kayıt altına alındığını, istasyonlara ulaşamayacak durumdaki ailelerin evlerinde hizmet sunulduğunu ve ev içi hizmetler kapsamında ebeveynlerin, çocuk bakımı ve gelişimi konusundaki sorumlulukları hakkında bilgilendirildiğini ifade eder (Zekeriya, 1927a, s. 365).

Sabiha Sertel, çocuk eğitimi ve ıslahında fiziksel ceza uygulamasına karşı durarak dönemin pedagojik yaklaşımları bağlamında oldukça ilerici bir perspektif sunmaktadır. Kızı Yıldız Sertel'in *Ardımdaki Yıllar* adlı anı eserinde aktardığı bilgiler ışığında, Sabiha Sertel'in bu konudaki duruşunu şu şekilde analiz edebiliriz:

1) Dayaa Karşı Kategorik Ret: Sabiha Sertel'in çocuğun bulunduğu her ortamda dayaa karşı olması, fiziksel cezanın hiçbir koşulda kabul edilemez olduğuna dair net bir duruşu yansıtmaktadır. Bu yaklaşım, çocuk haklarının korunması ve çocuğun bedensel bütünlüğüne saygı gösterilmesi prensiplerini ön plana çıkarmaktadır.

2) Eğitimde Şiddetsizlik İlkesi: Sertel'in eğitimde dayaağın olmaması gerektiğine dair inancı, modern pedagojik yaklaşımlarla örtüşmektedir. Bu görüş, eğitim sürecinin pozitif pekiştirme ve yapıcı disiplin yöntemleriyle yürütülmesi gerektiğini ima etmektedir.

3) Dayaağın Ters Etkileri: Dayakla terbiye edilen çocuğun 'arsız' olacağı fikri, fiziksel cezanın istenmeyen davranışları pekiştirdiği ve çocuğun kişilik gelişimini olumsuz etkilediği yönündeki çağdaş psikolojik bulgularla paralellik göstermektedir. Bu yaklaşım, cezalandırıcı disiplin yöntemlerinin uzun vadede etkisiz ve hatta zararlı olabileceğini vurgulamaktadır.

4) Faydacı Yaklaşım: Sertel'in dayaağın kimseye fayda getirmeyeceği düşüncesi, eğitim ve disiplin yöntemlerinin etkinliğini sorgulayan pragmatik bir bakış açısını yansıtmaktadır. Bu yaklaşım, eğitim ve çocuk yetiştirme pratiklerinin sonuç odaklı değerlendirilmesi gerektiğini ima etmektedir (Sertel, 2018, s. 18).

Sertel'in bu görüşleri, çocuk eğitimi ve ıslahı konusunda şiddet içermeyen, çocuğun onurunu ve bütünlüğünü koruyan, pozitif disiplin yöntemlerini benimseyen bir yaklaşımı savunmaktadır. Bu perspektif, çocuğun birey olarak değerini tanıyan, onun fiziksel ve psikolojik gelişimini gözetken bir eğitim anlayışını yansıtmaktadır. Bu bağlamda, Sertel'in fikirleri, döneminin ötesinde bir pedagojik anlayışı temsil etmektedir. Günümüzde de geçerliliğini koruyan bu yaklaşım, çocuk hakları, pozitif disiplin ve şiddetsiz eğitim gibi kavramların erken dönem savunuculuğunu yapmaktadır. Sertel'in bu duruşu, çocuk refahının iyileştirilmesi ve toplumsal ilerleme arasındaki güçlü bağı vurgulayan genel düşünce sistemiyle de tutarlılık göstermektedir (Sertel, 2018, s. 18).

Sertel'in toplumsal analiz ve çözüm önerilerine yönelik yaklaşımının, bilimi, ampirik verileri ve pozitivist metodolojiyi savunduğu söylenebilir. Toplumu hasta, toplum bilimcileri doktor olarak metaforize eden bu analiz biçimi, sosyal sorunların teşhis ve tedavisinde sistematik bir yöntem öngörmektedir. ABD'deki deneyimlerinden hareketle Türkiye için öneriler geliştiren Sertel, toplumsal gelişimin ancak mevcut bozuklukların bilimsel yöntemlerle tespit edilmesi ve giderilmesiyle mümkün olacağını savunmaktadır. Bu bağlamda, kamu hizmeti sunan sosyal hizmet kurumlarının, bilimsel veriler ışığında doğru bir şekilde teşkilatlanmasının, toplumsal sorunların çözümünde kritik bir rol oynayacağını vurgular. Sertel'in yöntemsel tavrı, toplumun yapısal analizinin ancak yaşamın içine nüfuz ederek ve spesifik vakaları inceleyerek gerçekleştirilebileceği prensibi üzerine kuruludur. Bu açıdan bakıldığında, toplumsal verilerin zaman içinde daha net bir resim ortaya çıkaracağı varsayılır. Bu nedenle, toplumsal inceleme alanlarının daraltılması yerine, çok yönlü ve kapsamlı araştırmaların yapılmasını önermektedir. Dolayısıyla Sertel'in önerdiği araştırma modeli, interdisipliner bir yaklaşımdır. Bir muhit üzerinde yapılacak çalışmada verilerin daha anlamlı bir bağlama oturtulması için belediye, okul, hastane, hükümet ve aile kurumu gibi çeşitli toplumsal birimlerin iş birliği gerekmektedir. Araştırmaların nihai amacının toplumun iyileştirilmesi olduğunun altını çizen Sertel, özellikle çocukların eğitim durumu ve sağlık sorunları gibi kritik konuların aile ziyaretleri yoluyla tespit edilebileceğini belirtmektedir. Ancak, bu tür incelemelerin ailelerde rahatsızlık yaratabileceğinin farkında olan Sertel,

araştırmaların amacının çocukları toplum hayatına dâhil etmek olduğunun ailelere açıkça ifade edilmesi gerektiğini vurgular (Zekeriya, 1926a, s. 66).

Ayrıca, Sertel'in toplumsal iyileşme modelinde, inceleme heyetinin kompozisyonuna dair önerisi, toplumsal analizin kapsamlı ve çok boyutlu olması gerektiğini tekrar eder. Dolayısıyla heyetin sosyolog, doktor, hukukçu, iktisatçı, ziraatçı, çeşitli uzmanlar, gönüllüler, ücretli saha çalışanları ve diplomatlardan oluşması öngörülmektedir. Bu çeşitlilik, toplumsal sorunların farklı disiplinlerce ele alınmasını ve geniş çaplı bir değerlendirmeye tabi tutulmasını hedefler. Araştırmaların amacının ve potansiyel faydalarının net bir şekilde belirlenmesinin önemini vurgulayan Sertel, bilimsel metodolojinin titizlikle uygulanması gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, veri toplama sürecinin sistematik ve profesyonel bir yaklaşımla yürütülmesi gerekir. Halka yöneltilecek soruların uzmanlar tarafından hazırlanması, bu soruların basılı formlar aracılığıyla gönüllüler tarafından halka ulaştırılması ve toplanan verilerden genel sonuçlara ulaşılması, Sertel'in önerdiği bilimsel usulün temel aşamalarını oluşturmaktadır. Buna ek olarak, şehirlerdeki hasta sayısı, ölüme yol açan hastalıklar, doğum ve ölüm oranları, sosyoekonomik sınıflara göre çocuk ölüm oranlarındaki farklılıklar gibi çeşitli parametrelerin incelenmesi toplumsal araştırmaların geniş bir yelpazede veri toplamasını kolaylaştırmaktadır. Bu kapsamlı veri toplama süreci, istatistiksel analizlerin ve raporların toplumsal meselelere ışık tutmasını amaçlamaktadır (Zekeriya, 1926a, s. 66).

Sertel'in araştırma metodolojisine ilişkin önerileri, veri toplama ve analiz süreçlerinin yanı sıra bulguların yaygınlaştırılması ve toplumsal farkındalığın artırılması konularını da kapsamaktadır. Sertel, nicel veri toplama yöntemlerinin yanı sıra, nitel araştırma yöntemlerinin de kullanılmasını önermektedir. Yüz yüze mülakatlar, toplumsal dinamiklerin daha derinlemesine anlaşılmasına olanak sağlar. Toplanan verilerin haritalar, grafikler, raporlar ve istatistiksel analizler aracılığıyla görselleştirilmesi ve sınıflandırılması önerilmektedir. Sertel, toplumsal inceleme çalışmalarını uluslararası örneklerle dayandırarak (İngiltere, ABD, Belçika, İrlanda, Fransa, Almanya, Avusturya, İsveç, İsviçre ve Yugoslavya gibi) önerilen metodolojinin evrensel geçerliliğini ispat etmektedir. Aynı zamanda araştırma bulgularının reel politika uygulamalarına dönüştürülmesi gerekir. Bu nedenle araştırma sonuçlarının belediyeler, din görevlileri, üniversiteler, fıkri ve yardım kuruluşları aracılığıyla halka ulaştırılmasını amaçlayan strateji, toplumsal farkındalığın artırılması ve politika oluşturma süreçlerine toplumun katılımının sağlanması açısından önemlidir. Özellikle araştırma bulgularının resimler, grafikler, haritalar ve şekillerle görselleştirilmesi eğitim düzeyi düşük kesimlere yöneliktir. Böylece incelemelerin temel amacı halkta ve aydın kesimde toplumsal bilinci uyandırmak olduğu için karmaşık toplumsal verilerin geniş kitlelerce anlaşılmasını amaçlanmaktadır. Geniş bir toplumsal kesime ulaşarak onların bilinçlenmesini hedefleyen sosyal çözümlemenin ve araştırmaların sadece akademik bir faaliyet değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümün bir aracı olarak görüldüğünü söylenebilir (Zekeriya, 1926a, s. 66).

Sosyal Hizmetlerin Yapısı ve İşleyişi Hakkındaki Görüşleri

Sabiha Sertel'in sosyal hizmetler ve toplumsal adalet konusundaki perspektifi, tarihsel bir süreklilik içinde evrimleşen ve genişleyen bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Sertel'in analizine göre, sosyal hizmetlerin temel amacı toplumsal adaleti tesis etmektir. Bu bağlamda, sosyal adalet kavramının tarihsel gelişimini 18. yüzyıldan 20. yüzyıla uzanan bir süreçte ele almaktadır. Ona göre, 18. yüzyıl idealinin sosyal adalet çatısı altında hürriyet, kardeşlik ve eşitlik prensipleri öncelikliydi. 19. ve 20. yüzyıllara gelindiğinde ise, Sertel'e göre, sosyal adalet ideali genişleyerek demokrasi, güvenlik, sorumluluk ve *masuniyet-i şahsiye* (kişisel dokunulmazlık veya bireysel özerklik) kavramlarını da içine almıştır. Bu genişleme, toplumsal adalet anlayışının zaman içinde daha kapsamlı ve çok boyutlu bir hal aldığını göstermektedir. Sertel, sosyal hizmetler hareketinin temel amacını şu üç ana eksenle tanımlar:

a) Kişilere tam bir hürriyet vermek: Bu, bireylerin özgürlüklerinin ve temel haklarının korunmasını ve genişletilmesidir.

b) Hayatı yaşamaya değer bir hale getirmek: Bu amaç, yaşam kalitesinin artırılmasını ve bireylerin yaşamdan tatmin olma düzeylerinin yükseltilmesini hedeflemektedir.

c) Bireyi topluma azami derecede faydalı hale getirmek: Bu hedef, bireylerin toplumsal üretime ve refaha katkıda bulunma potansiyellerinin en üst düzeye çıkarılmasını öngörmektedir (Zekeriya, 1926b, s. 33).

Bu üçlü amaç, sosyal hizmetlerin bireysel özgürlükleri koruma, yaşam kalitesini artırma ve toplumsal fayda sağlama gibi birbiriyle ilişkili hedefleri dengeli bir şekilde gözettiğini göstermektedir. Sertel'in bu analizi, sosyal hizmetlerin rolünü tarihsel bir perspektife oturtmakta ve bu alanın evrimini toplumsal düşüncenin gelişimiyle ilişkilendirmektedir. Bu yaklaşım, sosyal hizmetlerin sadece pratik bir uygulama alanı değil, aynı zamanda toplumsal ideallerin ve değerlerin somutlaştığı bir amaç olduğunu da ortaya koyar. Yazara göre, toplumu oluşturan bireylerin temel hakları arasında çalışma, sigorta, sağlık, eğitim ve oy kullanma hakları bulunmaktadır. Bu hakların tanınması ve korunması, toplumsal eşitsizliklerin azaltılmasında kritik bir role sahiptir. Dolayısıyla Sertel, sosyal hakların genişletilmesi ile toplumsal eşitliğin sağlanması arasında doğrudan bir ilişki kurmaktadır. Sosyal hizmetlerin etkinliğini, toplumsal sorunların doğru teşhisi ve uygun çözümlerin geliştirilmesiyle ilişkilendiren Sertel, bu alanın proaktif ve analitik bir rol üstlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu perspektif, sosyal hizmetleri reaktif müdahalelerden ziyade, toplumsal yapıyı iyileştirmeyi hedefleyen stratejik bir araç olarak konumlandırmaktadır. Sertel'in tarihsel analizi, sosyal hizmetlerin başlangıcını 'toplumda mağlup olmuş bireylere yapılan yardımın organize edilmesi' olarak tanımlamaktadır. Bu noktada, dini müesseselerin tarihsel rolüne eleştirel bir yaklaşım sergilediği söylenebilir. Ona göre, dini kurumlar uzun süre bireylerin rehberi ve koruyucusu rolünü üstlenmiş, ancak bu kurumların yardım faaliyetleri toplumdaki huzursuzluğu gidermek yerine artırmıştır. Bu bağlamda Sertel, kiliseyi bir sığınak olarak gören ve *tufeyli* (parazit) olarak nitelendirilen çalışmayan bireylerin zaman içinde sayıca arttığına dikkat çekmektedir (Zekeriya, 1926b, s. 33). Bu eleştirel tutum, anlaşıldığı kadarıyla, dini kurumların toplumsal bağımlılık kültürünü oluşturduğuna ve sosyal yardım faaliyetlerinin maksadını aşan sonuçlarına vurgu yapmaktadır. Geleneksel kurumların (örneğin medreseler) toplumsal sorunları çözmekte yetersiz kaldığı ve hatta bazı durumlarda sorunları derinleştirdiği yönündeki eleştirel bakış açısını desteklemektedir. Sertel bu analiziyle, cumhuriyet Türkiye'sinde dini kurumların geleneksel rolünün eleştirisini dile getirirken, sosyal hizmetlerin seküler, bilimsel ve sistematik bir temelde yeniden yapılandırılması savıyla modern sosyal hizmet anlayışının gelişimine hizmet etmiştir.

Bu değerlendirme kapsamında Sertel, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki sosyal ve kurumsal sorunlara ışık tutmaktadır. Dini ve eğitim kurumlarının toplumsal işlevlerinin zaman içinde nasıl değiştiğini ve bazı durumlarda istenmeyen sonuçlara yol açtığını göstermektedir. Osmanlı Devleti'nde medreselerin II. Abdülhamit döneminin son 17-18 yılında yaşadığı düşüş, salt bir kurumsal bir çöküş değil, aynı zamanda toplumsal bir soruna da işaret etmekteydi. Medreselere tanınan askerlikten muafiyet gibi imtiyazların, bu kurumları asıl amacından saptırarak bir sığınak haline getirdiği (İstanbul medreselerine yoğun ilgi vb.) anlaşılmaktadır (Ergun, 1982, s. 60). Bu durum, Sertel'in eleştirdiği *tufeyli* sınıfının oluşumuna tarihsel bir zemin hazırlamıştır. Sertel'in *tufeyli* olarak tanımladığı grubu 'hayatta mağlup olmuşlar, hırsızlar, caniler, deliler, hastalar' şeklinde kategorize etmesi, toplumsal sorunların tek boyutta anlaşılamayacağını gösterir. Bu çok boyutlu sınıflandırma çeşitli derecelerde toplumda sorunlara yol açabilecektir.

...bunlar cemiyet içinde teşkilatsız yaşarsa, mevcut teşkilatlar yalnız bunları umumi surette bir muhafaza mahiyetine haiz olursa o zaman bu fertleri cemiyet hesabına kazanmaktan maada (başka) bu kurbanların çoğalmasına sebebiyet verilmiş olur. İçtimai ıslahat ve terakki hiçbir zaman... tezahür edemez. Fakirlere yardım, canilere ceza, mağlupları ihmal içtimai huzursuzluğu gideren bir dava olamaz. İçtimai huzur ve salahı temin için bunlara yapılacak muavenet ve tedavi, fenni bir şekilde icra etmek lazımdır... (Zekeriya, 1926b, s. 33)

Sertel'in toplumsal sorunları sadece ekonomik veya ahlaki açıdan değil, aynı zamanda psikolojik ve sağlık boyutlarıyla da ele aldığı bu çok yönlü yaklaşım, sosyal hizmetlerin kapsamının genişletilmesi ve interdisipliner bir anlayışla yürütülmesi gerektiğini kanıtlar düzeydedir. Dolayısıyla, sosyal hizmetlerin hedef kitlesi farklı toplumsal grupları kapsayacağı için çeşitlilik ve karmaşıklık söz konusudur. Bu nedenle Sertel'in dini kurumların sosyal yardım rolüne yönelik eleştirisini anlamlıdır.

Öte taraftan, Sabiha Sertel'in sosyal hizmetlerin tarihsel gelişimine dair sunduğu üçlü sınıflandırma, bu alanın evrimsel sürecini sistematik bir şekilde analiz etmektedir. Bu sınıflandırma, sosyal hizmetlerin kurumsallaşma ve profesyonelleşme sürecini yansıtmaktadır. İlk aşama, şefkat hissine dayanan örgütsüz yapıları kapsamaktadır. Hayır cemiyetleri olarak tanımlanan bu yapılar, bilimsel bir temelden yoksun ve örgütsüz nitelikte olup, toplumsal yardımlaşmanın en ilkel formunu temsil etmektedir. İkinci aşama, hükümet kontrolündeki şefkat cemiyetlerini içermektedir. Bu aşama, devlet müdahalesinin başlangıcını ve yardım faaliyetlerinin belirli bir düzene sokulma çabasını yansıtmaktadır. Himaye-i Etfal ve Hilal-i Ahmer gibi kurumların yer aldığı bu kategoride, temel amaç düzensiz yardımların önüne geçmek ve *tufeyli* sınıfını üretken ve topluma faydalı bireylere dönüştürmektir. Bu aşama, sosyal hizmetlerin kurumsallaşma sürecinin başlangıcını temsil etmektedir. Üçüncü ve son aşama ise, Sertel'in *mesleki içtimai say* olarak adlandırdığı profesyonel sosyal çalışmadır. Bu aşama, modern anlamda profesyonel sosyal hizmet anlayışını yansıtmakta olup, örgütlü, bilimsel metotlara dayanan ve uzman çalışmalarıyla desteklenen bir yaklaşımı içermektedir. Ampirik verilere dayalı sorun tespiti ve çözüm üretme süreçlerini kapsayan bu aşama, sosyal hizmetlerin tam anlamıyla profesyonelleşmesini ve bilimsel bir disiplin haline gelmesini temsil etmektedir (Zekeriya, 1926b, s. 33).

Sabiha Sertel, sosyal hizmetlerin gelişimini ve profesyonelleşmesini geçmiş tecrübelerinden ve ABD'deki uygulamalar üzerinden örneklendirmektedir. Sertel'in göre, ABD'deki Sosyal Hizmetler Merkezi'nin temel amacı, üretken bireylerin sayısını artırmak ve toplumsal huzursuzluğu en aza indirmektir. Bu gaye, sosyal hizmetlerin ekonomik ve sosyal istikrar sağlama işlevini içerir. Sertel, sosyal hizmet görevlisini "*içtimai say amelesi-(sosyal hizmet çalışanı)*" olarak tanımlamakta ve bu profesyonellerin rolü, toplumsal hastalıklara yol açan sorunların belirlenmesi ya da tespitidir. Bu bağlamda, inceleme alanlarının genişletilmesi gerektiğini vurgulayarak, aile, sağlık, ekonomi, din, hukuk, sosyal yapı ve zirai zümreler gibi toplumun tüm katmanlarını kapsayan bütüncül bir analiz yaklaşımı önermektedir. 'cemiyetin iskeletinin çıkarılması' olarak nitelendirilen bu geniş kapsamlı inceleme, sosyal hizmet müdahalelerinin temelini oluşturmaktadır. Sonrasında, elde edilen veriler bilim insanlarıncı realist bir bakış açısıyla değerlendirilmeli ve ortaya konan sorunlara yönelik çözüm üretilmesi önem taşımaktadır. Bu, sosyal hizmetlerin bilimsel ve kanıta dayalı bir temele oturtulması demektir (Zekeriya, 1927b, s. 133-134).

Sertel, toplumsal sorunlara gerçekçi çözüm olanağı sunacak olan sosyal hizmet uzmanlarının ABD'de özel eğitim kurumlarından mezun olduğunu, akabinde ülkenin en ücra köşelerine kadar giderek bilimsel yöntemlerle inceleme yaptıklarını ve sorunları çözmeye çalıştıklarını belirtir. Bu durum sosyal hizmetlerin ülke genelinde yaygınlaştırılması ve standardizasyonu açısından önemlidir. Sertel, ayrıca, ülkenin çeşitli bölgelerinden elde edilen verilerin ve deneyimlerin paylaşılması için düzenlenen kongrelerin önemine değinmektedir. Bu

kongreler, farklı bölgelerde yapılan çalışmaların, vaka örneklerinin, çözüm yollarının ve yöntemlerin tartışılmasına ve paylaşılmasına imkân sağlar (Zekeriya, 1927b, s. 133-134).

Kurumsallaşma sürecinin önünü açan entelektüel birikim ve deneyime dayanan bu uygulama, sosyal hizmet alanındaki bilgi birikiminin artmasına ve etkili uygulamaların yaygınlaştırılmasına önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte, Sertel'in ABD'de sosyal hizmetler alanında aldığı eğitim ve sahip olduğu çok yönlü vizyon, eleştirel bir perspektif geliştirmesinde etkili olmuştur. Bu çerçevede Sertel'in, maddi olanaklarla desteklenen bir "yurttaşlık toplumu" modeline karşılık, yardımseverliğe ve bireysel bağışlara dayalı sosyal hizmet anlayışına eleştirel bir yaklaşım sergilediği görülmektedir (Libal, 2012, s. 329).

Sabiha Sertel'in 1924 yılında *Resimli Ay* dergisinde yayımlanan Topkapı Fukara Perver Cemiyeti² hakkındaki yazısı, erken Cumhuriyet döneminde sivil toplum kuruluşlarının rolü ve işlevi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Bu analiz, sosyal hizmetlerin kurumsallaşma sürecinde sivil inisiyatiflerin önemini vurgulamaktadır. Sertel'in aktarımına göre, Doktor Galip Bey tarafından Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kurulan cemiyet, fakir ailelere maddi ve manevi destek sağlamayı amaçlamıştır. Sınırlı bütçesine rağmen fakir çocukların eğitim, sağlık, beslenme, barınma ve istihdam gibi temel ihtiyaçlarının karşılaması, cemiyetin faaliyetleri geniş bir yelpazede hizmet sunduğunu göstermektedir. Sertel'in, fakir gençler arasından yazar, zabıt (subay) ve mühendis gibi meslek sahiplerinin yetiştirilmesini cemiyetin başarılarından biri olarak vurgulaması, sosyal hizmetlerin toplumsal mobilité ve fırsat eşitliği sağlama potansiyeline işaret eder. Bu başarı, sosyal hizmetlerin sadece anlık yardım sağlama değil, aynı zamanda uzun vadeli toplumsal dönüşümü destekleme işlevini de ortaya koymaktadır. Cemiyetin siyasi amaçlardan uzak durarak 'Şefkat Harbi' başlattığı yönündeki değerlendirme, Sertel'in sivil toplum kuruluşlarının siyasi bağımsızlığına verdiği öneme işaret eder. Aynı zamanda bu durum, Sertel'in Türk Ocağı, Himaye-i Etfal, Muallimler Cemiyeti ve Amele Cemiyeti gibi diğer kuruluşlara yönelik eleştirisiyle de tutarlılık göstermektedir. Sertel'e göre, bu tür kuruluşların siyasetle organik bağlarının olmaması, asıl amaçlarından sapma riskini azaltacaktır. Onun sivil toplum kuruluşlarına yönelik temel beklentisi, halkın arasına karışarak toplumu ileriye götürebilecek hizmetler sunmalarıdır (Zekeriya, 1924c, s. 29). Dolayısıyla, toplumsal fayda için asıl önemli olan husus, sivil toplum kuruluşlarının toplumsal gelişim ve ilerleme sürecindeki potansiyel rolleridir.

Öte taraftan Sabiha Sertel'in Topkapı Fukara Cemiyeti hakkındaki değerlendirmesi, bu sivil toplum kuruluşunun dönemin tarihsel gerçekliği içinde üstlendiği çok yönlü sosyal hizmet rolünü açıkça ortaya koymaktadır. Sertel'in aktarımına göre, cemiyet öncelikle şehit, yetim ve öksüz çocukların ihtiyaçlarını karşılamaya odaklanmıştır (Haydar, 1914, s. 3). Bu hedef kitle seçimi, savaş sonrası toplumun en kırılgan kesimlerine yönelik bir duyarlılığı yansıtmaktadır. Örneğin, eğitim gören çocuklara eğitim malzemeleri sağlanması, hasta çocukların evlerine doktor gönderilmesi ve/veya gerektiğinde hastaneye yatırılması, yoksul ailelerin zahire (gıda) ihtiyaçlarını karşılanması gibi temel insani ihtiyaçlar önündeki engelleri kaldırmaya yönelik faaliyetler cemiyetin geniş çapta bir sosyal destek yaklaşımını benimsediğini kanıtlar (Mutlu, 2017, s.44-47).

² Detaylı bilgi için bkz. Cengiz Mutlu, "Yeni Belgeler Işığında Topkapı Fukaraperver Cemiyeti", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 116, Sayı: 228, 2017.

Sonuç olarak, erken Cumhuriyet döneminde sivil toplum kuruluşlarının sosyal hizmetlerdeki rolünü ve önemini *Topkapı Fukara Perver Cemiyeti* örneğiyle değerlendirmek gerekirse, sosyal hizmetlerin devlet tekelinde olmadığını, sivil inisiyatiflerin toplumsal sorunların çözümünde aktif rol oynayabileceği ifade edilebilir. Sertel'in yaklaşımı, etkili sosyal hizmet sunumu için siyasi bağımsızlığın, toplumla iç içe olmanın ve çok yönlü hizmet anlayışıyla açıklanabilmesi günümüz sosyal hizmet anlayışının tarihsel kökenlerini anlamak ve sivil toplumun rolünü değerlendirmek açısından önemli bir çerçeveye sunmaktadır.

Sosyal Hizmetlerin Yapısı İçinde Aile Hakkındaki Görüşleri

Sertel, sosyal hizmetlerin tarihsel gelişimini, *şefkat devri'nden fen devri'ne* doğru ifade etmekteydi. Başka bir ifadeyle, sosyal hizmet disiplini duygusal temelli yardım anlayışından bilimsel ve sistematik bir yaklaşıma doğru gelişmekteydi. Sertel'in yardıma muhtaç aileler konusundaki görüşleri, bu dönüşümün pratik yansımalarını ortaya koymaktadır. Muhtaç durumdaki ailelere sürekli yardım etmenin, onları sefaletten kurtarmayacağı düşünen Sertel, geleneksel hayırseverliğin değil, kurumsallaşmış modern sosyal hizmet yaklaşımını benimsemekteydi. Zira sürekli yardım etmenin hem bireye hem de topluma zarar verebileceğini vurgularken, yardım politikalarının uzun vadeli etkilerini sorgular haldedir. Bireysel ve toplumsal refaha ve gelişime dair ideali kapsamında Sertel'in çözüm önerisi, muhtaç durumdaki aile bireylerinin çalışan ve kendi parasını kazanan bireylere dönüştürülmesidir. Dolayısıyla, sosyal hizmetlerin temel amacı kendine bağımlı toplumsal kesimler yaratmak değil, bireyleri güçlendirmek ve topluma kazandırmaktır. Bu bakış açısında, yardım faaliyetleri kısa vadeli çözümlerden ziyade, uzun vadeli ve sürdürülebilir sonuçlar hedeflemelidir. Böylece Sertel, sosyal hizmetlerin rolünü yeniden tanımlamakta ve bu alanın toplumsal dönüşümdeki potansiyel etkisini yeniden düzenlemektedir. Bireylerin ekonomik bağımsızlığını ve üretkenliğini teşvik eden bu yaklaşım, sosyal hizmetlerin sadece yardım dağıtma mekanizması olmaktan çıkıp, toplumsal kalkınmanın ve bireysel güçlenmenin bir aracı haline gelmesi gerektiğini öne sürmektedir (Zekeriya, 1927b, s. 133).

Belirtmek gerekir ki, Sabiha Sertel'in ABD'deki *Charity Organisation Society* (yardım kuruluşu) teşkilatı hakkındaki gözlemleri, sosyal hizmetlerin profesyonelleşme ve kurumsallaşma sürecine ışık tutmaktadır. Sertel'in bu teşkilatı, sosyal hizmetlerin aile odaklı uygulamalarının bir örneği olarak sunması, modern sosyal hizmet anlayışının gelişim sürecini anlamak açısından önemlidir. Yazarın aktarımına göre, cemiyet, toplumun en küçük birimi olan ailedeki yoksulluğu ortadan kaldırma gayesiyle hareket ettiği için sosyal hizmetlerin geçici yardım sağlamaktan ziyade, yoksulluğun asıl nedenlerini açığa çıkarması gerektiğini ve ancak bu şekilde kalıcı çözümler üretebileceğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, sosyal hizmetlerin reaktif değil, proaktif bir rol üstlenmesini öngörür. Yönetimin sosyal hizmetler okulu mezunu bir müdire tarafından üstlenilmesi bu alanda uzmanlığın ve formal eğitimin önemini; bir yardımcı ve iki *ziyaretçi amelenin* (aileleri incelemek ve bilgi toplamakla sorumlu görevliler) varlığı, sistematik ve organize bir çalışma modeline işaret eder. Dolayısıyla cemiyetin idari yapısı, sosyal hizmetlerin profesyonelleşmesinin göze çarpan ilk emaresi olarak tanımlanabilir. Özellikle *ziyaretçi amele* olarak nitelendirilen görevlilerin aileleri incelemesi ve bilgi toplaması, yardım faaliyetlerinin rastgele değil, detaylı araştırma ve analiz sonucunda gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır. Böylece, her ailenin özel durumunun dikkate alındığı, kişiye özel müdahale planlarının geliştirildiği bir sosyal hizmet modelini anlatan aile ile odaklı yaklaşım, yoksulluğun sadece bireysel değil, ailesel bir sorun olarak ele alındığını ve çözümlerin de bu bağlamda üretildiğini göstermektedir (Zekeriya, 1927b, s. 133). Örnek olarak, tuğla fabrikasında 18 saat çalışan dar gelirli bir baba üzerinden, cemiyetin müdahale sürecini detaylandıran Sertel, sosyal hizmetlerin sadece maddi yardımla sınırlı kalmadığını, ailenin tüm yönleriyle değerlendirildiğini belirtir. Cemiyet ilk önce, ziyaretçi amele görevlilerince ailenin

sağlık ve eğitim durumuna, dini inanışına, adli sicil kaydına, akraba ve komşularla ilişkilerine, çalışma geçmişine ve çocukların eğitim durumlarına dair bilgilerin sistematik bir şekilde toplanmasını ve değerlendirilmesini sağlar. Sonrasında, ailenin sağlık tedavilerinin yapılması, çocukların eğitim sürecinin desteklenmesi ve aile babasına mesleki eğitim verilmesi gibi çok yönlü bir müdahale gerçekleşmektedir. Bu müdahalenin en somut ekonomik çıktısı, aile babasının haftalık gelirinin 18 dolardan 35 dolara yükselmesi olmuştur. Sertel'in gözlemlerine göre, böylesi bir müdahale süreci sonunda, muhtaç durumdaki ailenin toplum içinde daha sağlıklı ve dengeli bir yaşam sürdürmelerini sağlanmıştır (Zekeriya, 1927b, s.133-134). Sertel'in fertlerin topluma ait olduğu ve toplumun kurtuluşunun mutlu birey ve ailelerle sağlanabileceği yönündeki görüşü, Amerika'da tecrübe ettiği bireysel ve toplumsal refahı önceleyen kurumsallaşmış sosyal hizmet anlayışının bir kazanımı olarak görülebilir. Sonuç olarak, Sertel'in aktardığı bu örnek, sosyal hizmetlerin bilimsel, sistematik ve sonuç odaklı bir yaklaşım benimsediğini göstermekte ve Türkiye'de sosyal hizmet uygulamalarının geliştirilmesi için önemli bir referans noktası oluşturmaktadır.

Sertel'in, ABD'deki sosyal hizmet uygulamalarını referans alması Türkiye'deki sosyal hizmet uygulamalarına yönelik eleştirilerini desteklemektedir. Bu eleştiriler, dönemin sosyal politikalarının yetersizliğinden ve özellikle çocuklara yönelik hizmetlerin eksikliğinden kaynaklanır. Sertel'in eleştirilerinin odak noktasında, İstanbul'da dilenen çocukların bir kısmının şehit ve asker çocukları olması yer almaktadır. Çünkü bu durum, savaş sonrası toplumun en kırılgan kesimlerinden birinin yeterince korunamadığını göstermektedir. Sertel'in "*Çocukları hayır cemiyetlerinin müdafaa ettiğini söyleyenler yalan söylüyorlar*" (Zekeriya, 1924b, s.6) şeklindeki sert ifadesi, mevcut yardım sisteminin etkisizliğine dair derin bir eleştiriye yansıtılmaktadır. Sertel'in hayır cemiyetlerinde bulunan çocukların sonunda sokağa düşmekten başka bir seçeneklerinin olmadığı yönündeki tespiti, sosyal hizmetlerin yetersizliğini ve sürdürülebilir çözümler üretmedeki başarısızlığını vurgulamaktadır. Bu eleştiri, yardım faaliyetlerinin geçici çözümler sunduğunu, ancak çocukların uzun vadeli refahını sağlamada yetersiz kaldığını ispatlar düzeydedir.

Sertel'in özellikle ailesiz kalan çocukların topluma katılmasına yönelik politikaların eksikliğini vurgulaması, sosyal hizmetlerin sadece anlık ihtiyaçları karşılamakla kalmayıp, bireyleri topluma kazandırma misyonunu da üstlenmesi gerektiğini göstermektedir. Bu yaklaşım, modern sosyal hizmet anlayışının temel prensiplerinden biri olan *güçlendirme* kavramıyla örtüşmektedir. Devlet himayesine giren çocukların, yaşamlarının geri kalan kısmını devam ettirebilecek meziyetlerle eğitilmeleri yönündeki tavsiyesi, Sertel'in uzun vadeli ve sürdürülebilir sosyal politikalara olan ihtiyacı vurguladığını göstermektedir (Zekeriya, 1924b, s.6). Bu öneri, sosyal hizmetlerin sadece barınma ve temel ihtiyaçları karşılamakla sınırlı kalmaması, aynı zamanda bireylerin gelecekteki bağımsızlıklarını ve toplumsal entegrasyonlarını sağlayacak becerileri de kazandırması gerektiğini ima etmektedir. Bununla birlikte, Sertel'in gözlemlerine göre, sokakta dilenenler sadece çocuklarla sınırlı değildir; sakatlar ve yaşlılar da bu gruba dâhildir. Bu tespit, toplumun en kırılgan kesimlerinin karşı karşıya olduğu sosyal sorunların çeşitliliğini ve karmaşıklığını ortaya koymaktadır.

Sertel'in önerisi, sakatlar ve yaşlıların Darülaceze tarafından himaye edilmesi yönündedir. Bu öneri, farklı ihtiyaç gruplarına yönelik özelleşmiş kurumsal yapıların gerekliliğini vurgulamaktadır. Ayrıca, bu grupların tespiti ve ilgili sosyal hizmet kurumlarına yönlendirilmesinde belediyelerin rolünü öne çıkarması, yerel yönetimlerin sosyal hizmet sunumundaki potansiyel önemini vurgulamaktadır. Sertel'in hakiki muhtaçlar-mağlup çocuklar olarak tanımladığı grup, özellikle dikkat çekicidir. Bu tanım, geçim için dilenmek veya bedenlerini satmak zorunda kalan çocukları kapsamaktadır. Sertel'in bu çocukların Darülaceze'nin görev tanımına girmediği için himaye edilemeyeceklerine dair tespiti, mevcut

kurumsal yapıların yetersizliğini ve esneklikten yoksun olduğunu göstermektedir. Bu sorunun çözümü için Sertel'in önerisi, ıslahevlerinin açılması ve bu kurumlarda çalışacak özel eğitilmiş personelin yetiştirilmesidir. Bu yaklaşım, sosyal hizmetlerin profesyonelleşmesi ve özelleşmiş müdahale yöntemlerinin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Sertel'in ıslahevlerinin işleyişinin hapishanelerden farklı olması gerektiğine dair vurgusu, cezalandırıcı değil rehabilite edici bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini ima etmektedir. Sertel'in ıslah ilkesindeki metotların, çocukları topluma uyumlandırarak ve bireyi yükseltecek eğitim politikalarıyla uygulanması gerektiğine dair görüşü, sosyal hizmetlerin temel amacının bireyleri topluma kazandırmak olduğunu vurgulamaktadır (Zekeriya, 1924d, s. 22-23).

Bu yaklaşım, modern sosyal hizmet anlayışının temel prensiplerinden biri olan *güçlendirme* kavramıyla örtüşmektedir. Sonuç olarak, Sertel'in analizi ve önerileri, dönemin Türkiye'sinde sosyal hizmetlerin kapsamlı bir reformdan geçmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu perspektif, sosyal hizmetlerin sadece temel ihtiyaçları karşılamakla kalmayıp, bireyleri güçlendiren, topluma kazandıran ve uzun vadeli çözümler üreten bir sistem haline gelmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Sertel'in bu yaklaşımı, Türkiye'de modern sosyal hizmet anlayışının gelişimine katkıda bulunabilecek önemli bir bakış açısı sunmaktadır (Zekeriya, 1924d, s. 22-23).

Sonuç

Sabiha (Zekeriya) Sertel'in entelektüel birikimi ve profesyonel deneyimleri, Türkiye'de modern sosyal hizmet anlayışının gelişiminde kritik bir dönüm noktasını temsil etmektedir. New York'taki Sosyal Hizmet Okulu'ndaki eğitimi ve ABD'deki gözlemleri, Sertel'in toplumsal örgütlenme ve sosyal adalet konularındaki fikirlerinin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Sertel'in ABD'deki deneyimlerinden çıkardığı en önemli çıkarımlardan biri, toplumun en savunmasız kesiminin öncelikle çocuklar olduğu, bunu kadınların ve yoksul ailelerin izlediği yönündeki tespittir. Bu gözlem, Sertel'in toplumsal sorunlara bütüncül bir perspektiften yaklaştığını göstermektedir. Söz konusu yaklaşım, sosyal hizmetlerin odak noktasını belirlemede ve öncelikli müdahale alanlarını tanımlamada önemli bir çerçeve sunmaktadır. Sertel'in hem gazeteci hem de yazar kimliğiyle öne çıkması, sosyal hizmet ve sosyal adalet konularındaki fikirlerini geniş kitlelere ulaştırma imkânı sağlamıştır. Bu durum, Sertel'in sadece teorik düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal farkındalık oluşturma ve kamuoyu oluşturma açısından da etkili olduğunu göstermektedir. Uygulamalı Sosyoloji, Sosyal Yardım ve Hizmet çalışma şekillerini yeni kurulan Cumhuriyet Türkiye'sine tanıtmayı, Sertel'i öncü bir figür haline getirmiştir. Sertel'in çalışmaları ve fikirleri, sosyal hizmetlerin sadece yardım dağıtma mekanizması olarak değil, toplumsal dönüşümü hedefleyen, bireyleri güçlendiren ve uzun vadeli çözümler üreten bir sistem olarak algılanmasına katkıda bulunmuştur. Bu yaklaşım, günümüz sosyal hizmet anlayışının temel prensipleriyle örtüşmektedir. Sertel'in ABD'de 1913 yılında başlatılan çocuk seferberliğine ilişkin gözlemleri, toplumsal kalkınma ve sosyal hizmetler alanında kadınların rolüne dair önemli bir perspektif sunmaktadır. Bu seferberliğin kapsamlı yaklaşımı, eğitim, sağlık ve sosyal destek hizmetlerinin entegre bir şekilde sunulmasının önemini vurgulamaktadır. Sertel'in bu seferberliğin itici gücü olarak Amerikan kadınlarını işaret etmesi, kadınların toplumsal dönüşümdeki potansiyel rolüne dair güçlü bir vurgu içermektedir. Sertel'in entelektüel ve profesyonel gelişimi, çocukluğundan yetişkinliğe uzanan geniş bir deneyim yelpazesini yansıtmaktadır. ABD'de aldığı eğitim ve sosyalist dünya görüşü, Sertel'e ABD ve Türkiye arasındaki toplumsal dinamikleri, özellikle çocuk, kadın ve aile odaklı sorunları analiz etmede özgün bir perspektif sunmuştur. Sertel'in sosyal hizmetler ve toplumsal kalkınma konusundaki yaklaşımı, bilimsel ve çok disiplinli bir perspektifi yansıtmaktadır. Önerdiği model, bilim ve teknik temelli bir altyapı üzerine inşa edilmiş, farklı disiplinleri bir araya getiren ve sosyolojik bir bakış açısını çok yönlü olarak

geliştiren bir yaklaşımı içermektedir. Sertel'in vizyonu, toplumu pasif alıcılar konumundan çıkarıp, kendi ayakları üzerinde durabilen, üretken bireylere dönüştürmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, dilencilik veya hayırseverliğe dayalı bir geçim modelini eleştirmekte ve bunun yerine mesleki eğitim yoluyla bireylerin ekonomik bağımsızlığını kazanmalarını önermektedir. Sonuç olarak, Sabiha Sertel'in analizi ve önerileri, Türkiye'nin erken Cumhuriyet dönemindeki sosyal sorunlarına kapsamlı ve ilerici bir yaklaşım sunmaktadır. Bu yaklaşım, uluslararası modellerin uyarlanması, kültürel engellerin aşılması ve toplumun farklı kesimlerinin (özellikle kadınların) aktif katılımını içeren çok boyutlu bir stratejiyi yansıtmaktadır. Sertel'in fikirleri, sadece döneminin sosyal politikalarını etkilemekle kalmamış, aynı zamanda Türkiye'de sosyal hizmet alanının gelişimine de önemli katkılar sağlamıştır.

Kaynakça

- Akdağ, E.& Uçan, M. H. (2020). Sevimli Mecmua adlı çocuk dergisinde çocuğa ve eğitime bakış. *Turkish Studies-Educational Sciences*,15 (2), 595-609.
- Aykol, H. (2015). *Aykırı kadınlar Osmanlı'dan günümüze devrimci kadın portreleri*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Başçılar, M. (2020). Sosyal hizmetin önemli bir öncüsü: Mary Ellen Richmond. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (39), 151-160.
- Bebel, A. (2019). *Kadın ve sosyalizm*. (Çev. Sertel, S ve Altınçekiç S.), İstanbul: Yordam Kitabevi.
- Dikmen, B. A. (2016). Sabiha Zekeriya Sertel: Erken Cumhuriyet döneminde kadın, muhalefet ve basın. *Kültür ve İletişim Dergisi*, 19 (1), 45-70.
- Dikmen, B. A. (2022). Liberal feminizmden sosyalizme Sabiha Sertel'de kadın meselesi ve Türk Kadın Hareketinin Ahvali. Barış Ç. (Haz.). *Sabiha Sertel: Hayatı ve entelektüel mirası* (s. 77-87). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Engels, F. (2021). *Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni*. (Çev. Özalp E.), İstanbul: Yordam Kitabevi.
- Ergun, M. (1982). II. Meşrutiyet döneminde medreselerin durumu ve ıslah çalışmaları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakülte Dergisi*. (Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan). XXX (1-2), 59- 89.
- Haydar, A. (1914). Topkapı fukarayıperver cemiyeti hayriyesi. *Kadınlar Dünyası*, 1(129).
- Kurnaz, Ş. (2012). *Balkan savaşlarında kadınlarımız*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Libal, K. (2012). Transatlantic connections in the making of a socialist – feminist framework for social welfare in Turkey: The legacy of Sabiha Zekeriya Sertel. *Affilia: Journal Of Women And Social Work*. 27 (3). 328-337.
- Mutlu, C. (2017). Yeni belgeler ışığında Topkapı Fukaraperver Cemiyeti. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. 116 (228), 39-50.
- Okay, Y. (2019a). Türkiye'de çocuğa yönelik sosyal hizmet dalının tanıtımında öncü bir isim ve makalesi: Sabiha Sertel ve "içtimâî sa'y-çocuk salâhı". *Bartın Üniversitesi Bartın ve yöresi tarih-kültür araştırmaları uygulama ve araştırma merkezi (BAYTAM)*,6 (1), 64-69.
- Okay, Y. (2019b). Türkiye'de uygulamalı sosyoloji ve sosyal hizmetin tanınması üzerine öncü bir çalışma: Ameli ve içtimaiyyat-içtimai sa'y ve Sabiha Sertel. *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(4), 19-32.
- Ottoman, N. D. (2022). Aile sırlarıyla dünyaya açılmak. Barış Ç. (Haz.). *Sabiha Sertel: Hayatı ve entelektüel mirası* (s. 11-25). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Sadullah, N. (1935). Sabiha Zekeriya bize hayatını anlatıyor. *Yenigün*, No: 135, 09.10.
- Sertel, S. (1987). *Roman gibi*. İstanbul: Belge Yayınları
- Sertel, Y. (2018). *Ardımdaki yıllar*. İstanbul: Can Yayınları.

- Shissler, A. H. (2007). "If you ask me" Sabiha Sertel's advice column, gender equity and social engineering in the early Turkish Republic. *Journal of Middle East Women's Studies*, 3(2), 1-30.
- Shissler, A. H. (2008). Womanhood is not for sale: Sabiha Sertel against prostitution and women's employment. *Journal of Middle East Women's Studies*, 4(3), 12-30.
- Türk, E. B. (2019). Türk basın tarihinin ilk kadın yüzlerinden: Sabiha Zekeriya Sertel. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, (27), 261-278.
- Yanardağ, U. (2021). Sosyal çalışmacı Sabiha Zekeriya Setel'i Aramak. Selçuk Karacıl anısına Armağan yazıları: Sosyal hizmetin tarihi, eğitimi ve farklı ihtiyaç grupları (s. 15-2). Acar, Y. B ve Çavuşoğlu (Edl). Ankara: Nika Yayınları.
- Zekeriya, S. (1924a). Nereye gidiyoruz? Cemiyetimizi tehdit eden müthiş tehlikelerden haberdar mıyız? İçin için ölen bir millet. *Resimli Ay*, 1(1).
- Zekeriya, S. (1924b). Satılık çocuk beş yüz lira. *Resimli Ay*, 1(4).
- Zekeriya, S. (1924c). Türkiye'nin en demokratik cemiyeti. *Resimli Ay*, 1(10).
- Zekeriya, S. (1924d). Dilencililiği nasıl nen edebiliriz?. *Resimli Ay*, 1(11).
- Zekeriya S. (1926a). Amerika'da içtimai say sahasından neler gördüm. *Hayat*, 1(4).
- Zekeriya, S. (1926b). Amerika'da içtimai say sahasında neler gördüm. *Hayat*, 1(2).
- Zekeriya, S. (1927a). Çocuk ıslahı-4. *Hayat*, 1(19).
- Zekeriya, S. (1927b). İçtimai say aileye nasıl tatbik edilir-3. *Hayat*. 1(7).
- Zekeriya, S. (1928). Şarkla olan rabıtamızı kestik. *Resimli Ay*, 5 (55).